

195.

2001
LELT.

A GYERMEK

(DAS KIND – THE CHILD)

SZERKESZTI

NAGY LÁSZLÓ

KIADJA

A MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI
ÉS GYAKORLATI LÉLEKTANI
TÁRSASÁG

1926. 19. ÉVF.

BUDAPEST 1926.

1–4. SZÁM

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

TARTALOM.

Gyermektanulmány és gyakorlati lélektan.

<i>L. Beke Agnes:</i> Az Adler-féle individualpszichológia főbb szempontjai	1
<i>Dr. Herrmann Imre:</i> Kísérleti tanulmányok a gyermeklélektan köréből	17
<i>Burchard Bélaváry Erzsébet:</i> A nevelő felelőssége	24

Családi nevelés.

<i>Vargha Béla:</i> Szülők, figyeljétek meg a gyermekeket, hogy jobban szeressétek	32
<i>Tuszkai Ödön dr.:</i> Helytelen nevelés orvosi szempontból	38

Irodalom.

<i>Nagy László:</i> Didaktika gyermekfejlődési alapon. II. rész. Ismerteti: dr. Bittenbinder Miklós	48
<i>Szülők Könyvtára,</i> 4. és 5. füzet. Ismerteti: dr. Bródy Ferenc	51
<i>Dr. Kármán Elemér:</i> A gyermekek erkölcsi hibái és betegségei. Ismerteti: dr. Bittenbinder Miklós.	54
<i>Dr. Weszely Ödön:</i> Bevezetés a neveléstudományba. Ismerteti: dr. Bittenbinder Miklós	55
<i>Dr. Szidon G. Károly:</i> A német nyelv helyes megtanulása	56

Hírek.

Előadások a Szülők Iskolájában	57
Tanügyi Kongresszus	58
A Pszichológiai Szeminárium	59
Pszichoanalitikai előadások	59

<i>Übersicht des letzten Heftes</i>	6
---	---

A Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság elnöke: **dr. Kenéz Béla** egyet. tanár, udv. tan., nemzetgyűlési képviselő, **I, Váralja-u. 4.** Ügyvezető elnök és szerkesztő: **Nagy László** ny. tanítóképző-intézeti felügyelő és igazgató, **VIII, Üllői-út 16/B, II. 10.** Hivatalos órák: hétfőn és pénteken d. u. 4—7-ig.

A Társaságot illető pénzküldemények, tagsági, előfizetési díjak, könyvrendelések, nemkülönbön az összes reklamációk a **Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság pénztári és könyvkiadóhivatalához** küldendők: **VIII, Mária Terézia-tér 8.** A magyar kir. postatakaréknál a csekk-számlánk száma: 35.557.

A tagsági díj a közgyűlés határozata és az alapszabály 11. §-a szerint kivétel nélkül évi **4 aranykorona** (januártól januárig), azaz **60.000 papírkorona**. Ezért „A Gyermek” c. folyóiratunk jár. Az előfizetés díja **8 aranykorona = 120.000 papírkorona**.

A **Gyermektanulmányi Múzeum** (igazgató: **Ballai Károly**) helyisége: **VIII, Mária Terézia-tér 8, IV. em.** Nyitva minden szerdán d. u. 4—5-ig.

A kiadóhivatal kéri a tagokat, hogy minden lakásváltozást szíveskedjenek multhatatlanul bejelenteni. *Hiányzó lappéldányokról szóló reklamációkat csak 3 hónapon belül intézünk el díjtalanul.*

GYERMEKTANULMÁNY ÉS GYAKORLATI LÉLEKTAN

Az Adler-féle „individuálszichológia” főbb

Írta s előadta: Z. BEKE ÁGNES, a Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság pszichológiai szemináriumának 1926. évi február hó 25-én tartott értekezletén.

Az individuálszichológia fogalma.

Az individuálszichológia, mint a neve is (egyéni lélektan) jelzi, olyan lélektani irány, amely az embernek, mint individuumnak, mint „én”-nek, minél mélyebb megértésére törekszik. A pszichikai folyamatokat nem mint valami természeti, objektív jelenségeket fogja fel, kívülről szemlélve, hanem mindig egy „én”-re való vonatkozásukban, arra az „én”-re, amelynek világán belülkerülni és lenni, semmi fáradságot sem sajnál. Az individuálszichológia, ellentétben több, a természettudományok módszereivel dolgozó lélektani iránnyal, nem tekinti a lelki jelenségeket önálló folyamatoknak (mint pl. a szabad esésnek, vagy a hajításnak, vagy az oldódásnak esetét, vagy akár a vérkeringést), mert a lelki tüneteknek csak az „individuum” által, csak egy bizonyos „én” által van értelmük, — külön értelmük pedig nincs. Ha az „én”-ek, amelyeknek világába a lelki jelenségek tartoznak, nem hasonlóak, akkor a hasonló lelki jelenségek nem hasonlóak és a különbözők esetleg nem különbözők. Mint ahogy a régi közmondás mondja: *si duo faciunt idem, non est idem* (ha kettő teszi ugyanazt, már az nem ugyanaz) s megfordítva: ha ketten különféleképp cselekszenek (vagy beszélnek, éreznek, álmodnak, reagálnak valamire), az viszont mégis lehet ugyanaz. A lelki jelenségek csak *utat* jelentenek az „én”-hez.

Az „én”-t nem ezek a kérdések határozzák meg: milyen és mekkora? — hanem egyesegyedül ez a kérdés határozza meg: *kicsoda?* Az „én”-nek lényege *egyszerváloságában, teljességében és különösségében* van és csak a *magá egészében* érthető. Minden „én” egy bezárt külön egész, mint *Ady* mondja:

Vagyok, mint minden ember, fenség,
Eszakfok, titok, idegenség,
Lidérces messze fény...

És ha mégis egyik ember képes magát a másik lelkébe, sokszor a magáéhoz egyáltalában nem hasonlító lélekbé, beleérezni, ez csak úgy lehetséges, hogy, mint *Adler Alfréd* mondja, eredetileg minden emberi lélek egyforma és az embereket velükszületett „*Gemeinschaftsgefühl*“, *közösségérzése* köti össze, illetve: a „*mi*“ fogalma éppen olyan elválaszthatatlan lényege az emberi léleknek, mint az „*én*“ fogalma.

A „*Gemeinschaftsgefühl*“ gondolata, amelyet ilyen formában nem találunk meg más lélektani irányokban, az Adler-féle individuálpszichológiának külön sajátossága, míg a másikat, azt, hogy a lelki jelenségeknek csak az „*én*“-hez való vonatkozásukban van igazi értelmük, felveti, illetve előkészíti a lélektanak több újabb iránya is. A lélektan legprimitívebb irányainak, amelyek még egészen a természettudományoktól kölcsönvett módszerekkel dolgoztak, még egyáltalában nem volt módjukban az „*én*“ fogalmának lényegéhez hozzáférközni. De amint az irányok történeti sorrendben egymásután következnek, körülbelül úgy nyomul előtérbe az individuális szempont is: az „*én*“ fogalmának kellő hangsúlyozása a lelki jelenségek leírásában. Így van ez a konstitucionális, öröklési és belső-szekreciós tanításokban, ezekben az orvosi gondolkodásnak leginkább megfelelő, legelőhaladottabb pszichiátriában uralkodó felfogásokban is, melyekről egy jeles berlini pszichológus, *Kronfeld Artúr* „*Die weltanschauliche Bedeutung der Individualpsychologie*“ című munkájában a következőket mondja:

„*Ismerettani haladásként* üdvözljük ezt a személyiségi tanítást (*Personallehre*) és nem mulasztjuk el annak felismerését, hogy ez is csak egy individuálpszichológia előfeltételeit, körvonalait teremti meg, anélkül, hogy maga egy ilyen, egy individuálpszichológia, lenne.“

Hogyan sikerült *Adler Alfréd*nek megoldania azt a korszerű feladatot, hogy a lélektan, amelyet felépített, az „*én*“ lélektana legyen?

Nem egy tétel, nem egy megállapítás, nem egy új törvényszerűség felfedezése által, hanem egész gondolkodásmódjának, nézőpontjának egy sajátos megválasztásával, az ő speciális tudományos módszerével. Az emberi lelket nem akarta boncolóasztalra tenni, élő mivoltától elvonatkoztatni s kísérleti objektumként vizsgálni, nem is alkalmazta tehát reá az ilyen vizsgálódás szempontját: az okozati szempontot. Hanem az emberi lelket úgy fogja fel, ahogyan az sajátmagát is felfogja, esetleg szavaival is, de mimikájával, gesztusaival s főleg *cselekedeteivel* mindenesetre spontán ki is fejezi: törekvései, *céljai* szerint. Az emberi „*én*“ természeténél fogva

„*finálisan orientált*“ (célosan berendezett) jelenség. Hogy mit *akarok*, hogy *mire törekszem*, azt tudhatom, megmondhatom és *cselekedeteimmel mindig meg is mutatom*. Hogy azonban annak, amit teszek, milyen *oka* van, erről nem is beszélhetek másképp, mintha magamat kívülről nézve, objektumnak, tárgynak tekintem. A cél pszichikai, az ok intellektuális összefüggés. Adler nem állt meg ennél a felismerésnél. Azt a szempontot, amely az emberi lélek spontán megnyilatkozásában és jellemzésében oly magától adódik, *fiktíve* kiterjesztette a lélek összetettebb és felismerhetetlenebb megnyilatkozásaira: a *karakterre*, a *lelki megbetegedésekre*, általában az emberi léleknek az élettel szemben való egész magatartására is. Azt a kérdést vetette fel, hogy nem lehet-e például az ideges gyomorbajt vagy a tériszonyt, a gyáva vagy a hazug karaktert, pantomimszerűen, spontán *taglejtéseknek* (*gesztusoknak*) tekinteni, mint például egy kérőleg kinyújtott kezet, mint egy meghítt emberbe való kapaszkodást vagy mint akár egy ilyen egyszerű kérést: „ne hagyjatok egyedül!“ vagy: „ne bántsatok!“ — és mint az utóbbiakat, egy *törekvés* kifejezőinek, egy *cél* érdekében választottaknak tekinteni?

Ennek a kézenfekvő és logikus, de mégis fiktív, feltevés-szerű kiterjesztésnek helyességét az elmélet és a gyakorlat eredményei igazolták. Adler módszerének ez a „*finális orientáltsága*“ jut érvényre lélektana tudományos megalapozásában, felépítésében és gyakorlati alkalmazásában.

Adler individuálpeszichológiájának, az élettani megalapozások közül nem az okozati elven alapuló (kauzálisan orientált) Darwin-féle, hanem a célosan berendezett (finálisan orientált) Lamarck-féle felfogás felel meg. Shaw Bernát találó tömörséggel a laikus számára ezt úgy fejezi ki, hogy a zsiráf hosszú nyaka nem pusztán azért jött létre, mert a terepviszonyok miatt a rövidebbnyakú állatok elpusztultak, hanem azért, mert az állatok *akarták*, hogy a nyakuk nyúljon.

Ennek a fiziológiai gondolkodásnak megfelelően, Adler első nagyobb munkájának, melynek címe: „*Studie über Minderwertigkeit von Organen*“ (*Tanulmány az életszervek alsóbbrendűségéről*) alapgondolata az, hogy az emberi fajta átalakulási folyamatban van, hogy az emberi test képes az átváltozásokra, — és hogy ez a képessége *tökéletlenségével* függ össze. Mert az emberi szervezet részleteiben és egészében, s az emberi lény minden vonatkozásában, minduntalan új meg új tökéletlenségeket mutat az életnek, a valóságnak új meg új követeléseivel szemben. Ahol pedig a tökéletlenség mutatkozik, ott mutatkozik, Adler szerint, a *változásra való képesség* is. Így az ember tulajdonképp testével és lelkével *válaszol* az élet kérdéseire. Kétségtelen, hogy egyes szervek is átalakulnak. Homerosban még alig három-négy színről

történik említés, ma pedig a színek számtalan árnyalatát ismerjük. Mindenki tudja, hogy a szív, ha valamikép veszélyeztetve van, milyen fokozott izomműködést képes kifejteni. De tudja azt is, hogy a szervezetnek egyik működése fokozott erővel szokott fellépni ott, ahol valamely másik működés csak hiányosan bonyolódhatik le. De éppen olyan ismerős az a jelenség, hogy testalkatilag súlyosan hibás, vézna vagy korcsnövésű emberek ezért a megrövidítettségért a központi idegrendszer fokozott munkájával, a szellemi élet útján keresnek kárpótlást; az ilyenek vagy a tudomány, a politika, a vallás, a művészet szárnyain törekednek a magasba, vagy például az intrika, értelmi fölény, ravaszság feltűnő jeleit mutatják.

A kompenzáció fogalma.

A kárpótlásnak, a *kompenzációnak* fogalmában, melyhez a szervek egymáshoz való viszonyának (korrelációjának) tanulmányozása közben eljutott, látta meg és mutatta ki *Adler* a beteg és egészséges idegrendszer és az egész lelkiélet legfőbb törvényszerűségét. *Az emberi célok kárpótlásszerűen, kompenzátíve vannak kitűzve.* Nemcsak a kimondottan súlyos fogyatkozással terhelt embernek, hanem *minden* embernek lelkében.

És itt már nem fikcióval, nem feltevással állunk szemben, hanem tudományosan és gyakorlatilag igazolt igazsággal. Valószínű ugyan, hogy *Adlernek* speciálisan, végülén beállított nézőpontja és sajátos intuitív módszere nélkül a kárpótlás elvének törvényét nehezebben találták volna meg, de itt az intuitív módszer, az intuitív fölfedezés mögé a *tapasztalatok ezrei* sorakoznak. *Adler* maga, akinek találó és a gyakorlati életben és a terápiában is igen ügyesen alkalmazható módszere, ötletei és személyes kiválóságai révén rendkívül kiterjedt orvosi gyakorlata van, maga is rendelkezik a tapasztalatoknak ezreivel. Azonkívül tanítványai, akik orvosokon és nevelőkön kívül, a művészek, tudósok, szellemi és gyakorlati pályákon működő emberekből kerültek ki, s ma már Európa és Amerika összes nagyobb városaiban működnek, *Adler* alapvető gondolatainak nyomán tanulmányozzák a történelem, tudomány, irodalom és művészet korszakait és eredményeikkel támogatják *Adlernek* és orvoskövetőinek adatait.

Ez a kompenzációs tan *lélektanilag fogalmazva* körülbelül így hangzik: *az egészséges és beteg lelkiélet, a karakter-típus és az idegesség nem bizonyos okok által előidézett, hanem bizonyos célok érdekében választott jelenségek. A lelkiéletnek célja van, érvényesülési, hatalmi célja. Ez a hatalmi cél a lelkiélet válasza — nem valamely fogyatékoságra,*

szervi alsóbbrendűségre vagy lelki nyomásra, amely tényleg jelen van, hanem egy fogyatékosságra, egy alsóbbrendűségre, egy nyomásra, amelyet a lélek szubjektíve érez.

Ezt a relatív, szubjektív érzést nevezi Adler alsóbbrendűségi érzésnek („Minderwertigkeitsgefühl“). Az alsóbbrendűségi érzéssel terhelt emberi lélek érvényesülési céljainak, hatalmi céljainak legegyszerűbbre redukált sémája olyan, mintha az ilyen ember a lelke mélyén hős, király, szent vagy mártír, vagy egyenesen mindenható, isten akarna lenni („Gottähnlichkeitsgedanke“). Adler egy ideges betegének ágya fölé ez a Nietzsche-i mondás volt írva: „Mindenre, ami szent, kérlek, ne vesd ki magadból a hőst, aki kebledben lakik.“ Nem érdektelen tudni, hogy ez a „hős“ mindennapi életében üzletember volt. Nemesak az idegesek vallják magukénak ezt a mondást, hanem minden gyermek, minden serdülő és talán minden ember lelkében megvan, vagy meg volt a visszhangja. Még messzebb is mehetünk: a „Gottähnlichkeitsgedanke“ is minden ember lelke mélyén megvan. Adler az istenhez való hasonlóság gondolatát úgy tanítja, mint személyes magasztalást. Az emberek nagyrészenek repülési és zuhanási álma az emberiségnek, mint összletnek, szociálisan keresztülvihető Istenhez való gondolatát szimbolizálja. Az emberiség örök vágya a repülés.

Az individuálpaszichológiában az egyéni érvényesülési, hatalmi célok felismerése mellett önként adódik az alsóbbrendűségi érzés milyenségének és fokának felismerése. Minél nagyobb a „Minderwertigkeitsgefühl“, annál magasabb célokat tűz ki az emberi lélek.

A kompenzáció tana.

Az alsóbbrendűség érzése, amely a normális ember lelkében is jelen van, s amely karaktertípusának alapjául szolgál, az ideges ember lelkében nagy mértékben fokozódik. Adler kórbonctani tanulmányainak alapján rájött arra, hogy az ideges emberek csaknem mindig valami régi, gyermekkori, több esetben már megjavult szervi gyengeségben szenvedtek („Organminderwertigkeit“). Ideges betegekkel való foglalkozása közben pedig rájött arra is, hogy a gyermekkorban a lélekre súlyosodó túlerős nyomás szintén lehet az idegesség alapja. A gyermekkori szervi gyengeség, illetve túlerős lelki nyomás és az idegesség eszerint összefüggnek egymással, és pedig megint olyan módon, hogy az ideges tünetek a lelkiélet válaszai arra a rendesenél nagyobb alsóbbrendűségi érzésre, amely benne jelen van. Az alsóbbrendűségi érzés jelenlétéről a legkevesebb páciensnek van tudomása. Igen sok esetben egyenesen az a látszat, mintha az alsóbbrendűségi érzés ellen-

téte, „nagyfokú biztonságérzés“ és „fölényesség“ forogna fenn. *De a páciens tudomása vagy véleménye egyáltalán nem döntő.*

Az Adler-féle társaságban egy alkalommal egy holland idegorvos a következőket mondta: „Részemről nem találom, hogy az alsóbbrendűségi érzés minden idegesség esetében jelen volna. Pácienseimet kikérdeztem és az eseteknek csak mintegy harminc százalékában volt az alsóbbrendűség érzése megállapítható.“ Mire Adler így válaszolt: „Ami a dologban leginkább meglep, az a szám. Én nem hiszem, hogy, ha pácienseimet kikérdezném, az eseteknek több mint egy-két százalékában kapnék igenlő választ. Csakhogy én nem kérdezem őket...”

Az individuálpaszichológus legfőbb feladata, mint orvosnak és mint emberismerőnek, az alsóbbrendűség érzését megállítani tudni. A *kérdezés* fölösleges. Az ember a *fronton* természetesen másképp viselkedik, mint a *Hinterlandban*, de éppen az a tény, hogy *valaki állandóan a Hinterlandban mozog*, kell, hogy elárulja, hogy az illető nem bízik magában. Ha például *félek*, s ezért kettős lakattal elzárom a szobámat, rendőrökkel őriztetem a házamat és a kertembe két nagy házőrző kutyát szerzek, akkor, ezek után úgy fogok a szobámban fel és alá járni, mint aki nem fél és *nem is fogok félni*. De a *félelem ott van, benne rejlik a dupla zárban*, a rendőri őrizetben és a házőrző kutyákban. A zárat, a *biztosítókat* kell megállítani! (Sicherungen.) S akkor mellékes, hogy az illető ember *mit mond* vagy *mit érez*. Az érzéseknek és a véleményeknek nincs bizonyító erejük: „*Gefühle lassen sich arrangieren*“ — mondja Adler. Ha én a mezőn járok és közben kígyóra gondolok, akkor én félek, ha nem is „érzem“ ezt a félelmet.

Az alsóbbrendűségi érzés legsúlyosabb foka a *teljes elbátortalanodás* („Entmutigung“). Ha azonban az alsóbbrendűség érzése nem ennyire súlyos, ha egy ember nem tartja magát éppen a „legutolsó szemétnak“ (mint Adler szokta mondani), akkor mindenesetre *kísérleteket látunk az alsóbbrendűség érzésének elpalástolására*. Egyesegyedül az illető ember *magatartása*, járása, mozdulatai, cselekedetei azok, amelyek az alsóbbrendűség érzését mindig elárulják, — az illető ember magatartása az, melyet szavai és érzései mögött meg kell figyelniünk. Mikor a drámai hős ezt harsogja: „*Wenn ich einmal anfäng'*...“ (Ha én egyszer nekifogok...), akkor **magatartásából ki kell hallanunk a mondat ki nem mondott másik felét is**: „...*aber ich fange nicht an!*...“ És ez a lényeg, ami mögött mindig ez van: „Én nem érek semmit.“ Ebben a mondatban: „ha én egyszer nekifogok...“ csak egy *kísérletet* látunk a valóságnak, a lényegnek, a magatartás igazi értelmének eltakarására.

Ez a mondat: „Ha én egyszer nekifogok...“ ki is léphet a feltételes mondatok sorából és *aktív kísérletté* válhatik.

Ilyen kísérletek az alsóbbrendűségi érzés elpalástolására: a fölényeskedés, aggresszivitás, irigység, hiúság, túlzott ambíció, vakmerő hősködés stb.

Mindezek: *karaktervonások*. A karaktervonásokból tevődik össze a *karaktertípus*. Az individuálpeszichológia a reá oly jellemző kutatási módszerével, azzal, hogy az alsóbbrendűségi érzést nem kérdezi, hanem *meglátja*, azzal, hogy nem szavakkal, érzésekkel, fiziognómiával, szervezeti sajátságokkal tanácskozik, hanem az embernek a maga mozgási rendszerét nézi, az embernek az étellel szemben való egész magatartását vizsgálja, eljutott a karakternek egy egyszerű és magától adódó elméletéhez. Az individuálpeszichológia nem áll meg az egyes karaktertípusok megkülönböztetésénél, hanem tovább megy és azt mondja: e mögött a karaktertípus mögött ez és ez a gyengeségi, alsóbbrendűségi érzés rejtőzik. *Az alsóbbrendűségi érzés foka és milyensége nemcsak az idegességnek, hanem az egész karakternek alapját képezi.*

Olyan ember, aki ne ment volna át soha egy alsóbbrendűségi érzéssel terhelt korszakon, nincs. Legalább is *gyermekkorában* minden ember átment ilyenén. *A gyermekben kisebb testalkata, másrautaltsága, alárendelt helyzete, tapasztalatainak hiányossága mindig felidézik az alsóbbrendűségi érzést. Adler nézete szerint minden idegesség, illetve ideges hajlamosság (helyesebben: „nervöser Charakter“) a gyermekkorba nyúlik vissza. Adler ezt az összefüggést egyszerű formulával így fejezi ki: „Schwer erziehbare Kinder — nervöse Erwachsene...“*

Sok esetben az ideges ember csak későbbi éveiben panaszkodik idegességről. Ilyenkor az eset úgy áll, hogy már a gyermekkor körülményei között kifejlődött az ideges karakter, azonban az életviszonyok ennek az ideges karakternek egyéni hatalmi vágyait eddig érvényesülni engedték, biztosítékait megadták és így a magát veszélyeztetve érző lelkiéletnek *speciális biztosítékaira: az ideges tünetekre* nem is volt szükség. Később azután valamely változás folytán (házasság, egy gyermek születése, egy új foglalkozás, megváltozott anyagi körülmények stb.) az élet valóságos körülményei nem szolgáltattak többé elegendő biztosítékot. A lelkiélet ilyenkor bizonytalanságban érezvén magát, új biztosítékokat teremt magának az ideges tünetben, melyeket mindig igen célszerűen, szellemesen és találóan választ ki. (A maga szempontjából.) Ha a saját szempontunkat félretéve, a *betegnek* egészen individuális szempontjából, *az ő mozgási rendszeréből* nézzük a dolgokat, mindig meg kell állapítanunk, hogy az ideges tünetnek, még a legsúlyosabbnak is, megvannak a maga „fényoldalai“.

Egy fiatal asszony, akivel a férje durván bánik, nem szól

egy rossz szót se, nem jön méregbe, hanem álmatlanságban kezd szenvedni. Elégtétel számára az a körülmény, hogy általános részvét tárgyává lesz és kissé az is, hogy férjének éjszakai nyugalma is megzavarta. Azonkívül álmatlanságával sikerül férje részéről gyengédebb bánásmódot kiereszokolni.

Egy fiatal férj, aki a feleségét mindig a maga számára foglalta le, miután első gyermeke megszületett s felesége az idejét ennek kénytelen áldozni, tériszonnal komplikált ideges gyomorhajba esik. Felesége kénytelen külön főzni rá s az utcán kíséni. A régi szoros kapocs helyre van állítva.

Egy 17 éves ifjú, akinek másfél évvel fiatalabb nővére igen jól tanul, szépen fejlődik s már nagy lány, — férfi létére igen háttérbe szorítottnak érzi magát általa. Súlyos idegesség tör ki rajta, nem alszik, figyelmét nem tudja koncentrálni, sokszor elájul. Ezáltal újra ő lesz a család főgondja, központja lesz, ki van kapcsolva a versenyből, amit nem tud, mert az betegsége rovására íródik; amit mégis tud, az duplán számít. Ismerősei ezt mondják: „Mi mindent tudna csinálni ez az ifjú, ha nem volna beteg!”

Az individuálpszichológus figyelme a gyermekkorának még egy fontos mozzanatára kell, hogy forduljon. Ez a *testvérek sorrendje* a családban. Nagyon is nem mindegy az, hogy egy gyermek *hányadiknak* jön a világra, hogy nem egyetlen leány-e fiúk közt, nem egyetlen fiú-e lányok közt stb.

Ezek a momentumok is szolgálhatnak a legsúlyosabb alsóbbrendűségű érzés alapjául, mint például a „*másodszülött gyermek*” esetében, vagy annak a fiúnak esetében, akinek kevéssel fiatalabb s normálisan fejlődő lány-nővére van. A történelemmel s a büntetésekre statisztikájával való foglalkozás sok megrendítő tanuságát szolgáltatotta ezeknek az összefüggéseknek.

Ezek az összefüggések az emberi lélekben, itt is még egyszer hangsúlyozzuk, nem okozatiak, hanem *finálisak*. *A hatalomért, az elsőségért való törekvésben* válik olyanná a gyermek, amilyené válik. *De a törekvések megváltozhatnak, a célokat korrigálni lehet, amíg az élet tart.* Az emberi lélek mozgási rendszere nem egy determinált rendszer, a valóság százféle alkalmat nyújt minden embernek egy kedvező változásra. S amikor az individuálpszichológia rámutat pl. arra, hogy milyen gyakran válnak olyan *fiúgyermek*ek, kiknek kevéssel fiatalabb s normálisan fejlődő leánytestvérük van, büntetésekké, akkor a *valószínűségét* annak, hogy egy ilyen *fiúgyermek*ből büntetett lesz, mégis csak statisztikai, de nem föltétlen valószínűségnek tekinti. Emellett a felfogás mellett az ilyen szomorú összefüggések hangsúlyozása mindig csak

tanító, megértető, bevilágító jellegű, de sohasem érthető olyan módon félre, hogy valaki feladja a harcot, összetett kezekkel merüljön el, azért, mert: neki kevéssel fiatalabb, jól fejlődő nővére volt. *Az individuálpaszichológiai álláspont mellett a szomorú összefüggések mögött mindig nyitva áll az ajtó, ami kivezet a szabadba* (teljes ellentétben pl. az öröklési teóriákkal.) Az individuálpaszichológiai álláspont a megtévedt embernek ezeket mondja: „Te ellensége lettél az emberi közösségnek, mert gyermekkorodban tévesen azt hitted, nem érsz egy fabatkát sem. Te csak azt láttad, hogy nővéred, aki fiatalabb ugyan, mint te, de mégis fiatalabb és lány is azonkívül, mindenben felülmul téged. Te nem tudtad, hogy a lányok általában 17 éves korukig sokkal rohamosabban fejlődnek, mint a fiúk s hogy az esetekben nincs semmi természetellenes. Ez volt az egyik *tévedésed*; a másik *tévedésed* az volt, hogy azt hitted, neked, mint fiúnak, többnek kell lenned s több elismerés jár ki, mint a lánynak. *Akik ebbe a tévedésbe, hogy a nő alsóbbrendű, értéktelenebb lény, mint a férfi, beleesnek, máris ellenséges viszonyba kerültek az emberiség egyik felével s minduntalan csapásokat szenvednek.* Végül tévedtél abban, hogy egyáltalában az elsőségért versenyeztél, mint általában ezt teszi a legtöbb ember, akik azonban mind tévednek, mert hisz mindenki úgy sem lehet az első; erős és *biztos csak az lehet, aki, mint egyenlő fél, szeretettel csatlakozott az emberi közösséghez.* Te, tévedéseid folytán, egész természetesen az emberi közösség ellensége lettél, de azért te nem vagy rosszabb s nem vagy más, mint más emberek. Csak éppen tévedtél. Most, hogy ezeket megértetted, csinálhatod másképp.“

Az individuálpaszichológia, amikor teljesen kikapcsolja a kauzális-determinált álláspontot, teljes ellentétben áll a modern lélektan legelterjedtebb két irányával: a *konstitucionális lélektannal és a pszichoanalízissel.* Ezek mindegyike erősen oki felfogású. Az a lélektani irány, amely a jellemvonásoknak s az ideges tüneteknek megfelelő szervezeti sajátosságokkal való összefüggését tanítja, ha ma még nem is ismeri kellő számban azokat az összefüggéseket, mégis a karaktertípust s az idegességet meglevő, elmozdíthatatlan, abszolút, anyagi okok által föltétlen meghatározottnak, determináltnak tekinti (bármilyen legyen is módszere velük szemben a gyakorlatban). Ilyenformán: „Itt egy szervezeti sajátosság, ott egy jellemvonás, illetve egy ideges tünet.“

A pszichoanalízis a lélektannak az az iránya, amely a karaktertípust s az ideges tüneteket bizonyos lelkiélményekkel hozza kapcsolatba, az idegességet s a jellemtípust szintén meglevő, szintén elmozdíthatatlan és abszolút okok által, ezúttal lelki okok által meghatározottnak, determináltnak

tekinti. Ilyenformán: „Itt egy élmény: ott egy jellemvonás, illetve ideges tünet.“

Az élmény, a megtörtént esemény, megváltoztathatatlan. A szervezeti adottság szintén; ezért mondhatjuk, hogy a mai ideggyógyászatban uralkodó két legnépszerűbb felfogás mindegyike szigorúan ragaszkodik az oki princípiumhoz.

Ez a determinisztikus, kauzális felfogás amilyen káros és keresztülvihetetlen a gyakorlatban, olyan hön s mindenáron óhajtott cél a tudományos gondolkodásban, olyan keresett támaszték, biztosíték, orientáció a problémák nagy kaoszában. Az individuálpszichológia — s ez, mint láttuk, egyik leglényegesebb tudományos sajátága s legfőbb gyakorlati értéke — lemond erről a biztosítékról. Az *adleri tanítás szerint*, habár az „alsóbbrendűség érzésének“ s ezzel együtt a jellemtípusnak s az ideges tünetnek mindig egy szervi alsóbbrendűség, illetve valamely más, lelkinyomás a kiinduló pontja, mégsem tekinthető se a szervi alsóbbrendűség, se a lelkinyomás *determináló*nak a jellemtípusra s az ideges tünetre nézve.

Mert ezek az utóbbiak mind *válaszok* ugyan az előbbiekre, de *az egyének nem felelnek mind egyformán ugyanazon kérdésre*. A beszédhibás ifjú visszariadhat minden szóbeli érintkezéstől az életben, de válhat Demosthenessé is; a gyermekkorától fülbajban szenvedő egyén lemondhat minden zenei élvezetről, de válhatik Beethovenné, a balkezes gyermek írhat mindvégig a legidétlenebb macskakaparással, de a balkezesség követelte komoly training olyan kiváló finom írásra s kézügyességre segítheti, amelyben jobbkezes társai őt utól sem érhetik.

Egy müncheni festőiskolában egyszer alaposan megvizsgálták a növendékeket s kitűnt, hogy azoknak 70%-a — s éppen nem a kevésbbé tehetségesek — határozott szemhibában szenvedett.

Az *adleri* elmélet szerint, mely a *kompenzáció elvében* látja az egész emberi lelkiélet legfőbb törvényszerűségét, a legnagyobb emberi teljesítményeket nem itt várhatjuk, ahol ezeket a szervezeti, érzékszervi s szellemi föltételek pozitíve megalapozzák, hanem éppen ott, ahol e föltételek hiányossága, szóval valamely negatívum folytán a lelkiélet hatalmas kompenzációs működést („*Überkompensation*“) fejt ki s a hibás érzékszerv, beteges szervezet, satnya testalkat *fölé* a festői, zenei, építészeti, költészeti, morális teljesítmények, politikai vezetőszerp, tudományos technikai fölfedezések építményét emeli. *Adler* maga és munkatársai százszámra mutatták ki ezeket az összefüggéseket, melyek amilyen fontosak az eszté-

tika s történeti bírálónak, éppoly fontosak a gyakorlati életben gyökerező pedagógusnak, aki a gyermeket pályaválasztásában megérteni s támogatni akarja.

Az emberi léleknek nélkül a mély, a kompenzáció elvének alapján történő megértése nélkül nem képzelhetünk el jó pályaválasztási tanácsadót, olyant, aki Beethovent a zenei pályától s Demosthenest a szónokitól vissza ne tartotta volna. *Az emberi lélek a hiányok fölé építkezik („Überbau“). A gyermek célkitűzése mindig a kompenzáció, illetve „Überkompensatio“ elve szerint történik s a nevelő, a tanácsadó feladata megvizsgálni, hasznos-e a gyermek célja a közösség szempontjából (ellenkező esetben a gyermekre nézve is káros cél volna) s ha igen, megmagyarázni neki, hogy ha bátorsággal s azzal a hittel, hogy „amit más meg tud csinálni, azt én is megtudom“, nekifekszik céljának s komolyan s helyesen „trainiroz“, elérheti célját. A helyes training az, amivel Adler a „tehetség“ kétséges fogalmát helyettesíti s erre vonatkozólag gyakran idézi Goethenek egy mondását: „Genie ist vielleicht nur Fleiss!“ Számos esetben láttuk, hogy mi történik, amikor valahol felbukkan egy igazi jó tanár, aki a maga szakmájában a fiatalságnak a helyes traininget meg tudja adni. Egyszerre megjelennek körülötte a „tehetségek“ s néhány év alatt a tudományos életben s különféle egyetemeken tanítványai nagy számmal kezdenek szerepelni. Ilyenkor a közvélemény csodálkozva konstatálja, hogy honnan egyszerre ennyi tehetség!*

Az individuálszichológia kimutatta, hogy *minden nagy genie életében megtaláljuk a komoly traininget*, viszont a komoly training hiányában elkallódott tehetség minden nevelő előtt ismert tünet. Mikor Beethoven anyja Beethoven-nal várandós volt, azt mondta az öreg Beethoven, aki maga is igen jó muzsikus és karmester volt: „ha a gyermek, aki jönni fog, fiú, akkor egy második Mozart kell hogy legyen belőle“. Képzelhetjük, hogy az apa hozzá is segítette fiát a helyes trainingben. *A nehézségekkel való bátor küzdés az, amely a gyermeket, az embert a nagy teljesítményekhez vezeti.*

A nehézségekkel való bátor küzdés szemléltetésére az individuálszichológia gyakorlatában egy jellemző kis anekdota van elterjedve. *Két békáról* szól a történet, akik éjszaka beestek a tejesköcsögbe. Az egyik — látva a kilátástalan helyzetet — nem tartotta érdemesnek küzdeni, kinyújtotta lábait és megfulladt. A másik szintén látta a kilátástalan helyzetet, de dacára ennek, kapálódzott, rugdalózott egész éjszaka teljes erejével. Reggelre csodát látott. Szilárd talaj, tudniillik vaj volt a lába alatt.

Szubjektív pedagógia.

Az összefüggés egyfelől a gyermekkori szervi alsóbbrendűség, illetve a gyermekkori túlerős lelkinyomás, másfelől a karaktertípus, illetve az idegesség között, mint láttuk, nem föltétlen s nem pozitív. Nem is közvetlen, mert a „*Minderwertigkeitsgefühl*“ kerülőjén át történik. A szervi alsóbbrendűségben szenvedő gyermek igen jó higiénikus körülmények között esetleg nem fog súlyos alsóbbrendűségi érzéssel felnőni, az otthoni súlyos nyomást, túlnagy kényeztetés, vagy túlszigor rossz hatását egy okos tanító ellensúlyozhatja, ha a gyermekkel önállótlanágát megértetni, abból őt kisegíteni s *bátorságát fokozni* tudja. És éppen az ilyen példákból látható, milyen megmérhetetlen gyakorlati előnye van az individuálpszichológia felfogásának a determinista, okozati felfogások fölött. Az alsóbbrendűség érzését eloszlatni a gyermek s az ideges ember bátorságát növelni s az ideges karakter tragédiáját megakadályozni: e mellett a felfogás mellett s ennek a felfogásnak a nevelésbe s terápiába való bevitelével mindig lehetséges. Gondoljunk csak egy szülőre, akinek gyermeke kedvezőtlen konstitucionális körülményeket mutat, olyan szülőre, aki „kauzálisan orientált“ felfogása következtében gyermekétől tulajdonkép semmit sem vár. A legjobb esetben is a legszeretetteljesebb bánás és kötelességtudóan végzett nevelési munka mellett is, az ilyen gyermek, ha sohasem is hallja, de ezerszer és ezerszer érzi, hogy tőle nem várnak semmit s így lassankint a teljes elbátortalanodás („Entmutigung“) lejtőjére kerül s végül is igazolni fogja a konstitúciójához fűződő jóslatot. Holott minden testifogyatkozású gyermek, ha csak nem kimondottan imbecilis az illető, kompenzációs úton a legkitűnőbb teljesítményekre képes, ha bátorságát el nem veszíti.

A determinista felfogás elvetésének másik nagy előnye a *felelősség* kérdésének helyesebb felfogásában van. Tegyük fel, hogy egy szülő gyermeke nevelésében hibákat követett el. Mire vezethet ilyen esetben az okozatiság hangoztatása? Legtöbbször a szülő titkos elhidegülésére s még nagyobb hibák elkövetésére, de legjobb esetben is a szülő lelki összeroppanására. És ha a dolgot a másik oldaláról nézzük s azt kérdezzük: mit jelent az okozati elv hangoztatása a hibásan nevelt gyermekkel szemben, még sötétebb képet látunk. Nézzünk egy példát.

Egy elkényeztetett gyermek, aki nem szokta meg, hogy dolgait maga intézze s önállóan gondolkozzék, későbbi életében önállótlan és bátortalan magatartást tanusít. Mindent másoktól vár és önálló munkára képtelen. Nemcsak hogy nem boldogul, még kellemetlen emberré is lesz, mert mindig

mindenért a másik embert teszi felelőssé. Ilyen esetekben általános a vélemény, hogy az illető azért fejlődött ilyené, mert szülei nagyon elkényeztették. Általában a *szülők felelősségét* gyermekeik sorsáért, életmódjáért és jelleméért olyan mértékben szokás túlozni, hogy ha a felelősségnek ilyen roppant nagy foka valóban jogosult lenne, a szülőknek össze kellene törniök súlya alatt, de legalább is teljesen tétlenekké kellene válniuk. De gondoljunk arra, mennyivel régebben volt az, hogy a szülők a gyermeket kényeztették, mint az, ahogy az a gyermek ma, mint felnőtt viselkedik: *ez alatt az idő alatt az élet s a valóság körülményei nem egy, de száz alkalmat kellett, hogy kínáljanak a gyermeknek arra is, hogy önállóan határozzon és cselekedjen.* S mindezen alkalmakkor a gyermek (talán már mint felnőtt) mégis önállótlan megoldásokat választott. Ezzel *megismételte szülőinek hibáját.* Nem fogadta el az élet kínálta jó alkalmakat a maga talpraállítására, hanem inkább *még maga dolgozott azon, hogy szülőit bűnössé és felelőssé tegye.* Hiszen ha egy ilyen elkényeztetett gyermek egyszer, dacára a kényeztetésnek, mégis rendesen megcsinálja az életét, *mindjárt nem beszél senki a szülők hibájáról!* Mint Adler szokta mondani: a szülők csak addig „hibásak“, amíg a gyermek hibázik!

Az individuálpszichológia bebizonyította, hogy amikor valaki hosszú idő múltán is másokat tesz felelőssé abban, hogy neki az élet nem sikerült, akkor e mögött a felelősség mögött mindig az illető, akinek nem sikerült, maga van elrejtve. *A szülők, a kortársak felelőssége az idő múlásával mindig csökken, azonban ehhez a csökkenő felelősséghez mindig hozzácsatlakozik valami: annak az embernek a trükkje, a presztizs-politikája, hiúsága, aki a hibákat elkövette s aki valami okból nem akar együtt haladni.*

Az individuálpszichológia a teljesítmények pszichológiája.

Az individuálpszichológia tulajdonkép megkerüli az ok fogalmát. Nem azt mondja, hogy okok nincsenek, hanem azt, hogy az emberek megszokták, hogy dolgokat bizonyos célból *megtegyenek okokká*; nem azt mondja: az alkati adottság nem fontos, hanem azt: mindenféle alkati adottság mellett lehet hasznos és értékes az ember. Sőt végül elismeri, hogy az embereknek körülhatárolt típusokra való osztályozása, ha helyes, a tudománynak nagy hasznára válhat, csak hogy szerinte nem a *karaktértípus* mondja ki az utolsó szót, hanem a *teljesítmény*. „Die Individualpsychologie ist eine Leistungspsychologie.“ Az individuálpszichológia teljesítményi léletan. Nem azt kérdezi az embertől: „milyen vagy?“, hanem azt, hogy: „mit teszel?“ S hogy ez a szempont a jellemtípusnak

bármiféle értelmezése mellett is mennyire jogosult, azt a következő példa mutatja. *Adler Alfréd külseje és jelleme* iskolai példája a *Kretschmer*-féle ú. n. cyklothyn-típusnak. Piknikus, minden vonalában gömbölyded kedélyes doktor bácsi, játékot, tréfát kedvelő, jóízű, született elbeszélő, megelégedett, társas, mindenkivel tudja, hogyan bánjon. Hajlama a matematikától mentes, inkább orvosi, politikai s társadalmi jóléti tevékenység felé vonzza. Nem az elmélet embere. Elméleti előadásaiiban, írásaiban minduntalan kiszorítja s mennyiségre jóval túlhaladja a gyakorlat az elméletet. Írásait, előadásait nem igen szerkeszti meg, inkább elbeszélő módszere van. Emberföötti sokat dolgozik jókedvűen, fáradhatatlanul és sohasem ideges. Nem annyira elismerésre pályázik, mint inkább belső megelégedésért és segítségi vágyból dolgozik.

Ezzel a jellemképpel karöltve azonban *olyan világfelfogás* jár nála, amely bár a való élet egyszerű s kedélyesen odamondogatott igazságaival s meggyőző, jóízű, sokszor humoros elbeszéléseivel kezdődik, végső konzekvenciáiban mégis több mint forradalmi. Olyan erkölcsi és társadalmi megvalósulások felé mutat, amelyeket semmiféle, sem meglevő, sem keletkező politikai tábor még nem nevez magáénak. Ezért van, hogy *Adler* tulajdonkép senkihez sem tartozik. Intrazigenciája a schyzothymek „világtömötségébe” vezet és „fanatikusságára” emlékeztet, amivel nem mondtam nagyon újat, mert *Ranschburg* professzor is azt mondja, az „*Emberi elme*” című kitűnő könyvében, hogy: „*Adler Alfréd* lélektana a schyzothym típusú emberre van alapítva.” Olyan pszichológus pedig, aki az emberi lélekre vonatkozó megfigyelései egyrészét ne a *saját lelkén* végezné, nem képzelhető.

Itt vagyunk egy *látészólagos ellentmondásnál*: A piknikus testalkat s piknikus karakter iskolapéldája, felfogását, munkáját, teljesítményét illetőleg az ellenkező csoportba tartozik. Ez az ellentmondás azonban mindjárt megszűnik az lenni, ha a végső szót nem a jellemtípustól, hanem a teljesítménytől várjuk.

Adler, akinek testalkati és jellemtípusát már leírtam, teljesítményét, illetve célját illetőleg egyszer így jellemezte magát: „Annyi ellenérvet felhozta már az individuálpszichológia ellen, de azt az egyetlent, amely igazán jogosult lenne, még sohasem hallottam: *azt, hogy az individuálpszichológia a másodszülött gyermek életfelfogása.*” A második gyermek t. i. maga előtt látja az elsőszülöttet, akinek számos előjoga van, akit nagyságban s tapasztalatokban sokáig nem tud utólélni, amellet rendszerint nem kap elégtételt a kisebbiknek kijáró nagyobb gyengédségben sem, mert ott van a legkisebb testvér s az a család szeretetének közép-

pontja. Így mindkét irányban vetélytársakat érez, és pedig a sors által kedvezőbb helyzetbe beültetett vetélytársakat. Sok második gyermek tanúsít ennek a helyzetnek megfelelő magatartást még a késő öregkorban is.

Míg az elsőszülött, vagy a legkisebbik gyermek helyzete mindig speciális helyzetek voltak, addig a *másodszülött helyzetében van valami általánosabban emberi*. Mert melyik ember ne érezte volna azt, hogy a sors másokat elébe helyezett és melyik ember ne keveselhetne volna soha a szeretetet, ami osztályrészeül jutott?

A második gyermek helyzete és a helyzetéből kivezető elv, t. i. hogy: „minden ember egyforma“, — „amit más tud, azt én is tudom“ stb., éppen azok a fő irányelvek, amelyekre az individuálpszichológia fel van építve. Az individuálpszichológia maga: az a *teljesítmény*, amely a második gyermek speciális helyzetéből, a második gyermek speciális céljának megfelelően, s ennek a célnak megfelelő eszközök alkalmazásával jött létre, dacára az ellenkező alkati és jellem-típusbeli adottságoknak.

Ez a példa nem akarja kétségbevonni a *Kretschmer*-féle jellem-típus-megállapítások tudományos és gyakorlati értékét, csak azt hangsúlyozza, hogy ezek a megállapítások és az individuálpszichológia megállapításai egészen külön síkban mozognak.

Mint ahogy pl. a természettudományok közül a chemia és a fizika külön síkban mozogtak, bár mindketten a külvilág jelenségeit írták le, csak hogy a fizika nem vette tekintetbe a dolgok anyagi szerkezetét s csak a történéseket írta le, a dolgok anyagi szerkezete nélkül, — anélkül, hogy az utóbbit tagadta vagy cáfolta volna, — éppen úgy az individuálpszichológia úgy dolgozik, mint a lélektannak az az ága, mely a lelki történések és a testi sajátságok összefüggését kutatja, de a lelki történéseket ezek nélkül a testi összefüggések nélkül írja le, anélkül azonban, hogy tagadná, hogy pl. az érzelmeknek, hangulatoknak, indulatoknak a szervezetben bizonyos elváltozások felelnek meg.

A természettudományok két ága, a fizika s a chemia szempontjai között voltak kapcsolódások, de nem lehetett soha keveredése a kétféle szempontnak. Ezek a kapcsolódások közös természeti problémák magyarázatánál jöttek létre, mely magyarázatok hol inkább fizikai, hol inkább chemiai színezetűek voltak. (Így a hőt pl. hol a testekből kiáradó anyagnak, hol mozgásnak tekintették.)

Így van ez a lélektannak két említett ágával is. Az emberi haladásnak mindkettőre szüksége van, de a kettő összekeverése, eklektikus együttalkalmazása, esetleg egyes nagyon speciális esetektől eltekintve, nem képzelhető el.

Mert tegyük fel például, hogy az *álmatlanságot* a belső nedveknek egy megfelelő s ártalmatlan befolyásolásával meg tudják majd szüntetni. Az *individuálpszichológus még sem alkalmazhatná azt*, mondjuk az előbbieken említett ideges fiatal asszony esetében. Mert ennek a nőnek *álmatlansága* egyetlen fegyvere férje durva bánása ellen, amivel szemben magát megvédeni más úton nem bírja. Az individuálpszichológia tanúsága szerint ez a fiatal asszony nem tartja magát semmire és teljes bizonytalanságban van. Gyermekkori kényeztetés vagy egyéb körülmények miatt sohasem tett szert önállóságra. S az altatószer alkalmazásával csak az önállótlán cselekvését és életmódját támogatnók, ahelyett, hogy önállóságot adnánk neki, amelyre pedig helyzetében leginkább szüksége van.

Ugyanígy nem tanácsolhatja az individuálpszichológus az élet semmiféle helyzetében levő embernek az erotikus kiélést, mint orvosságot akkor se, ha megvan győződve arról, hogy a normális nemi élet kedvezően, annak hiánya kedvezőtlenül befolyásolja az emberi szervezetet. Mert az erotikus kérdés a másik nemre, az emberiség másik felére vonatkozó kérdés, s mint ilyen, az élet fő kérdéseinek egyike s nem oldható meg másképp, mint úgy, hogy két ember hosszabb időre szövetkezzék egymással a célból, hogy egymásnak az életét megszépítsék és megkönnyítsék. A nemi élet és a belső kapocs két ember között, elválaszthatatlan feltételei egymásnak. Az individuálpszichológus tehát nem tanácsolhat „hygiénikus okokból” sem olyan megoldást, amely a nőt csak objektumnak tekinti, mert azokat, akik a nemi kérdést ilyen értelemben próbálták megoldani, az élet logikája könyörtelenül kiirtotta (gondoljunk pl. a luesz pusztításaira!).

Az *élet logikájának könyörtelensége* ellen minden tudomány, minden religió fel próbált lépni, de hiába. Az individuálpszichológia megpróbálja megmagyarázni az embereknek az élet logikájának *logika-jellegét* s azt mondja: *ha ez ellen vétkeztek, akkor a kétszer-kettőben tévedtetek*. „Annyit el kell érnie az individuálpszichológiának, mondja Adler, hogy az emberek ne menjenek ilyen ostoba semmiségeken tönkre, vagy ha mégis tönkremennek, akkor legalább tudják, hogy *nem egy élményen, hanem egy tévedésen mentek tönkre.*”

Kísérleti tanulmányok a gyermeklélektan köréből.

Közlő: HERMANN IMRE dr., idegorvos, Budapest.

Több, első olvasásra egymástól talán függetlennek látszó kísérleti eredményről szándékozom sorozatos közlemények formájában beszámolni. Mielőtt azonban tulajdonképeni munkámba belefognék, előzőleg még egy-néhány szóval igazolni szeretném a sorozatba való összefoglalás jogosultságát; hogy viszont ezt még a kísérleti eredmények közlése előtt próbálom meg, annak oka abban rejlik, hogy a leírandó kísérletek így talán könnyebben törhetik át azt a gátat, amelyet a közönségnek a kísérletekkel szemben egész általánosan érzett ellen-szenve emel. Kísérlet = játék: igen jó pedagógustól is hallható volt már ez a rövid meghatározás. És a lélektani kísérlet, a pedagógus szempontjából, talán tényleg nem más, mint játék (habár szép és elméletileg szükséges játék); de csak addig az, amíg nem találtuk meg a lélek valamely életmegnyilvánulásával való szoros kapcsolatát. Mihelyt az élet (az egyéni és társadalmi élet) lüktet a kísérletünkben, az igazságkeresés szükséges és hasznos munkáját végezzük.

A közlendő kísérletek, ámbár más-más részletkérdésről akarnak felvilágosítással szolgálni, megegyeznek abban, hogy:

1. Valamennyiben gyermekeken és ezeknél is a *fejlődés* szempontjából, tehát a pedagógusnak szükséges nézőpontból vizsgáljuk a kérdéses jelenségeket.

2. Az *óvodaskort*, tehát azt a kort, amelyben a rendszeres kísérleti vizsgálódás éppen csak hogy megkezdődött, valamilyen módon mindegyik kísérletünkbe belevontuk. Az pedig bizonyos, hogy ha pedagógiai-lélektani tudásunknak szilárd épületet akarunk emelni, *legalább* itt, ebben a korban kell az épület alapjait lerakni.

3. Valamennyi kísérletünk valamely *tevékenységében* vizsgálja a gyermeket, tehát nem állítja elvont gondolkodási műveletek elvégzése elé, nem kíván tőle semmilyen beszéd-beli kifejezőképességet, csak minimális megértőképességet és alig számbajövő, de semmiképen sem betanult, bemagolt tudást.

4. Nem állunk meg a kísérletnek számban, szabályban kifejezhető eredményénél, hanem továbbmegyünk ennél, akár oly módon, hogy a *fogalmak tisztázását*, pontosabb körülhatárolását kísérleljük meg, akár úgy, hogy *életadta tapasztalatokkal való összefüggésekre* mutatunk rá.

Az életadta tapasztalatokkal való összefüggések kihámozása ad módot arra, hogy szembeszállhassunk egy oly nézettel, amelyet széltében hallunk a kísérletellenesek táborában: hogy t. i. a gyermek a kísérlet alatt fél és a lelki folyamatok lejátszódásának valódi mikéntje csak más módszerrel vizsgálható.

De éppen az a körülmény, hogy kísérleti eredményeinket az életadta tapasztalatokkal sok esetben igazolni tudjuk, segít bizonyítani, hogy igenis hozzáférköztünk a lélek való megnyilvánulásaihoz. Nem riadok vissza a kísérleti eredményeknek az (ismét más táborban gyűlöletes) *pszichoanalízis* tanításaival való összevetésétől sem, sőt mindkét módszer hívének vallom magam és örülök, ha a kettő egyazon felfogásra vezet, mert az igazság sohasem függhet az igazsághoz vezető úttól.

Még itt a bevezetésben akarom megköszönni dr. *Ozoray Frigyes* főigazgató úrnak, a Pedagógiai Szeminárium vezetőjének és *Stelly Gizella* főővönőnek, a Mária Terézia-téri óvoda vezetőjének munkánk iránt való jóindulatát és pártfogását. Csak az ő érdeklődésük és szíveségük tette lehetővé, hogy munkatársam, dr. *Cziner Alice*, és magam, óvodásgyermekek vizsgálatához hozzáférhettünk.

I. Rendesség, alakértékelés és erkölcsi magaviselet.¹

Köztudomású, hogy a gyermek erkölcsi magaviselete nem függ szorosan értelmiképességétől: van sok erkölcsileg jó magaviseletű, de gyöngéelméjű gyermek, aminthogy van sok erkölcsileg rossz magaviseletű, de értelmileg jól fejlett gyermek. Legalább az „intelligenciára” nézve így találták a vizsgálók.² Igaz, hogy az „intelligencia” még nem az értelem maga.³

Két oly értelmi tulajdonságot akarunk az intelligencia mellé emelni, amely az erkölcsi magaviselettel (a lényegét tartva szem előtt) igenis kapcsolatban állhat, habár megnyilvánulásának területe sokkal tágabb, mint az erkölcs birodalma: ez a két tulajdonság a *rendesség* és az *értékelés*.

A rendességről lélektani szempontból keveset írtak; akik írtak, azok is inkább a nevelés által kikényszerített szokást láttak benne és alig gondoltak arra, hogy a rendesség mögött — legalább az egyéni fejlődésben — egy általános, elsődleges, önként jelentkező lelki folyamat működhet. A ren-

¹ A részletesebb kifejtést lásd: *I. Hermann: Ordnungssinn und Gestaltwert im Zusammenhange mit der Sittlichkeit. Zeitschr. f. angew. Psychol. 20. kötet 1922. és Randbemerkungen zum Wiederholungszwang. Int. Zeitschr. f. Psychoan. VIII. évf., 1922.* — Ez a dolgozat is 1922-ben zárult s így az utolsó évek irodalmát nem vehettük tekintetbe.

² Lásd *W. Stern: Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen. 1920. 190—194. old.*

³ Az „intelligencia” meghatározása *Stern* szerint: „Az egyén általános képessége, gondolkodásának tudatosan új követelményekre való beállítására; az életadat új föladatakhoz és föltételekhez való általános szellemi alkalmazkodóképesség.” (Id. mű 3. old.)

dességet úgy fogták fel, hogy megjelenése más lelki sajátosságok kifejlődéséből másodlagos úton magyarázható, pl. a gazdaságos berendezkedés elvéből (*Mach*), amelynek értelmében a rendetlenséget kerüljük, mert a rendetlenség nem gazdaságos. *Driesch* volt az, aki a „rend tudását és akarását” elsődleges, másra vissza nem vezethető, másból meg nem érthető lelki működésnek nyilvánította.⁴ Ez az elsődleges „ösi rend-tudás és akarás” sokkal általánosabb, mintsem hogy a rendes külső viselkedés, ruházkodás területére szorítkozna; átkarolja a logika, az erkölcs birodalmát.

És valóban, ha *Stern* intelligencia-meghatározását figyelemre méltatjuk, beláthatjuk, hogy a rend tudása és akarása nem tartozhat beléje, mert hiszen ott *újhoz* való alkalmazkodásról van szó; a rendesség is szellemi alkalmazkodás ugyan, de nem újhoz való alkalmazkodás, hanem egy bizonyos *régi* szabályhoz, „rend”-hez való folytonos hozzásimulás. A „rend tudása és akarása” az alkalmazkodásnak lélektanilag megnyilvánuló, de másmilyen formája, mint az intelligencia. Ezt az analógiát akarjuk kifejezni a rendre vonatkoztatva az *ordinancia* kifejezéssel; az *ordinancia* meghatározása lenne tehát: az egyén általános elsődleges, önként megnyilvánuló képessége arra, hogy gondolkodását és cselekvését tudatosan, illetve a tudatelőttés rétegben⁵, a rendre vonatkozó követelményekre beállítsa.

A tapasztalat több bizonyítékát is adja annak, hogy az erkölcsi magaviselet és az *ordinancia* között összefüggés áll fenn: először is itt van az a tapasztalat, hogy az erkölcsileg züllött gyermekek sokszor külső megjelenésükben is rendetlenek,⁶ még pedig olyképen, hogy mindkét sajátosság egyszerre jelentkezhet és egyszerre tűnhet el;⁷ másodszor is gondoljunk *Freud* megállapítására, amely szerint az úgynevezett kényszerneurotikusok a rend fanatikusai és egyszersemind az erkölcs tulzói (*Überordentlichkeit* és *Übermoralität*).⁸

Viszont szoros összefüggés tapasztalható az *ordinancia* és intelligencia között is. Hogy meggyőződjem, vajjon tényleg kimutatható-e ez az összefüggés, egy III. elemi osztályban összehasonlítottam a tanítónő ítéletét a tanulók rendességéről az intelligenciájukról leadott véleményével és egy elfogulatlan szemlélőnek az írásbeli dolgozatok külső alakjára vonatkozó ítéletével. A megegyezés elég jó. Ezt a vizsgá-

⁴ *H. Driesch: Die Logik als Aufgabe. 1913.*

⁵ A freudi lélektan értelmében, l. *I. Hermann: Intelligenz und tiefer Gedanke. Int. Zeitschr. f. Psychoan. 1920, VI.*

⁶ Lásd pl. *F. Scholtz: Die Charakterfehler des Kindes. 1911.*

⁷ *E. Siefert: Psychiatrische Untersuchungen über Fürsorgezöglinge. 1912. 39–41. old.*

⁸ *S. Freud: Die Traumdeutung. 1914. 189. old.*

latot bárki megismételheti. Megjegyzem, hogy a grafológia az írásbeli rendességnek az életbeli rendességre vonatkozó tüneti értékét már régóta hangoztatja.

A mi szempontunkból fontos ez a tény, az ordinancia és intelligencia összefüggése, azért, mert arra figyelmeztet, hogy az erkölcsi magatartással való összefüggés vizsgálata csak az intelligencia-vizsgálattal karöltve történhet.⁹

Mint említettük, van még egy másik általános értelmi tulajdonság, amelynek az erkölcsi magatartással való összefüggése gyanítható és ez az, amit *értékelésnek* nevezünk. Való az, hogy az értékelés nem tisztán értelmi működés, sok benne az érzelmi elem, de manapság jól tudjuk, hogy a tényleges lelki folyamatok sohasem adják elhatárolva (csak mindig többé-kevésbé elkülönülve) az egyes elméletileg megállapított, elvont lélekműködési kategóriákat. Az értékelésnek azt a területét fogjuk kísérleteink számára lefoglalni, amely az érzelmek belejátszódását legkevésbé követeli, a szemléleti egyszerű alakok értékelését.

Az értékelés is fejlődik az általános értelmi fejlettséggel, egészséges viszonyok közt vele párhuzamosan, kóros körülmények közt tőle el-elmaradva, vagy azt megelőzve. Ismeretes a gyerekekesség kórképe (*infantilizmus*), amelynek egyik legfőbb lelki sajátsága éppen az értékelések aránylagos visszamaradottsága.¹⁰

Az értékelés sem szorítkozik a jó és rossz, a szép és csunya, az igazi és hamis közt megjelenő értékek megállapítására, hanem területe sokkal általánosabb, minden *apró ténykedésünkben és szemléletünkben* is bennfoglaltatik (mint az ordinancia). És itt emlékeztetünk arra, amit a szimmetria-értékeléssel kapcsolatban elmondottunk.¹¹ Ennek a három pontnak (. . .) szemléleti értéke más, mint ezé (. . .), vagy ezé (. . .), éppen azzal más, amit szimmetria-értéknek nevezünk (*Mach*). Láttuk, hogy a gyermek bizonyos korig ezt az értéket a rendezésben nem juttatja érvényre. *Katz* kísérleteit¹² is úgy értelmezhetjük, hogy az óvodás-gyermek a térbeli alakot általában kevesebbre értékeli, mint

⁹ Egy hibaforrása a közlendő vizsgálatoknak, hogy nem az intelligenciát, hanem egy tünetét, az „általános szellemi fejlettséget” (*Révész G.*), vagyis az intelligencia-kort határoztuk meg (Binet-Simon módszerével); ez a hiba azonban, tekintettel arra, hogy az ordinanciát az „általános szellemi fejlettséggel” vele mértük, a talált különbségeket inkább csökkentti, vagyis ezáltal a valónál kisebb különbségeket találunk.

¹⁰ *G. Peritz: Der Infantilismus. Spez. Path. u. Therap. innerer Krankheiten (Kraus-Brugsch). 1917. I. kötet, 2. rész. 732. old.*

¹¹ *Hermann Imre: A szimmetria-érték a gyermekkorban. „A Gyermek”. XIV. évf. 1920.*

¹² *D. Katz: Studien zur Kinderpsychologie. 1913.*

az idősebb, szembeállítva a *színek* értékelésével hasonlósági föladatak elvégzésekor (*értékelés a hasonlóság útján*). Ezek analógiájára látni fogjuk, hogy a gyermek bizonyos korig nem értékeli az alakot, utánzásra szólítva fel, úgy, mint az idősebb (helyesebben értelmileg fejlettebb) gyermek (*értékelés az utánzásban*).

Az eddig elmondottak érthetővé fogják tenni az alább közlendő kísérleteket:

Óvodásgyermek elé alacsony asztalra két gyufaszálat teszünk le (nyílirányban, párhuzamosan, egymástól 10 cm távolságban) és fölshólítjuk a gyermeket, hogy rakja ki a többi gyufát így tovább. Aztán 4 gyufát rakunk ki így (| || |) és ennek a mintának a további kirakására szólítjuk fel (a sorrendet változtatjuk).¹³ Tizenhárom óvodásgyermeket vizsgáltunk így; az eredmény az, hogy a 2-gyufás ábrát csak az egyetlen 4;6 éven aluli nem rakta ki a megfelelő köz többé-kevésbé pontos szemmeltartásával (ez a gyermek a gyufákat a mintának lerakott két gyufa közé rakta); a közök a sor tovahaladtával általában mindjobban szűkültek.

A 4-gyufás ábrát az első kirakásra csak egy 5;8 és egy 6;3 éves gyermek utánozta helyesen (a tíz 4;6—6 éves közül tehát 1 és a két 6 éven fölüli közül szintén 1); további kirakásokat megengedve, ezután még háromnak sikerült a helyes kirakás (köztük van a másik 6 éven felüli). Érdekes, hogy az előbbi után ezt az ábrát adva utánzásul (|| | ||), a helyes utánzás könnyebben ment. A 3;4 éves a 4-gyufás ábránál is közberakott. Föltűnt azonban, hogy az utánzás a sikerületlen esetekben nem történt mégsem teljesen tetszés szerint, mert vagy így (|| || ||), vagy így (| | |) folyt le a kirakás. (Egy 8 éves gyermek a mintákat már a várakozásunknak megfelelően utánozta.)

Az esetek száma ennél a vizsgálatnál jóval kevesebb, semhogy finomabb következtetéseket is megengedne; de nevezetes az, hogy a magasabb korosztályokban is nagyjából hasonló jelenségekre bukkantunk, pedig itt már a mintákat nem gyufákkal, hanem tiszta fehér lapra a gyermek előtt lerajzolt vonalakkal adtuk meg és az utánzás is ceruzával húzott vonalakkal történt (vonalhossz kb. 2 cm, távolság a 2-vonalasban 3—4 cm, a 4-vonalasban 5—8 cm; az egyik — akár az első, akár a második — ábra vonalai nyílirányban, a másikéi ferde irányban voltak fölrajzolva).

¹³ A minták Révész Géza állatlélektani kísérleteinek ismerete alapján adódtak. (D. Katz u. G. Révész: Experimentell-psychologische Untersuchungen mit Hühnern. Zeitschr. f. Psychol. 50. köt., 1908.)

Ezek a vizsgálatok a dr. Kármán Elemér vezetése alatt álló „Kriminalpedagógiai Intézet”-ben folyt le. Az intelligencia-kor meghatározása a 15 éves korig általában Binet-Simon-féle módszerrel történt (kétségtelen esetekben, pl. ha a gyermek iskolába járt és mindig jól tanult, ettől néha el is tekintettünk); 15 éven felüli fiatalokúaknál az általános szellemi fejlettség fokának megállapítására az egyéb vizsgálatok alapján (Ebbinghaus-szöveg stb.) kialakult becsülésünket választottuk.¹⁴ A vizsgált gyermekeket erkölcsi magaviseletük szempontjából két főcsoportra osztottuk, ú. m. a kifogástalan viselkedésűek (ezek gyenge tehetségűek, pszichopathiásak, gyenge testalkatúak voltak, akik tehát nem erkölcsi magaviseletük miatt kerültek vizsgálatunk alá) és az erkölcsileg hibás magaviseletűek csoportjába. Az utóbbiakat az előzményi adatok alapján ismét három alcsoportra, ú. m. az aránylag jók, közepesek és rosszak alcsoportjára osztottuk fel. Ezt az utóbbi fölosztást minden hasonló kísérlet értékelésénél elengedhetetlenül szükségesnek tartom, mivel csak így adhatom bizonyítékát annak, hogy a főcsoportokban mutatkozó különbségek tényleg az erkölcsi magaviselet rovására irándók; mert hiszen ha tényleg ez a magaviselet az, amely a kísérleti különbségeket előidézi, akkor a rosszak alcsoportjának a különbséget tisztábban kell mutatnia, mint a jókénak.¹⁵ Vizsgálatra került 15 éven alul a kifogástalanok főcsoportjában 39, az erkölcsileg hibásak főcsoportjában 45 gyermek; 15 éven felül 17 erkölcsileg hibás fiatalkorú.

A kísérlet eredménye tényleg azt mutatta, hogy először is a rendesség és az alakértékelés szorosan összefügg az intel-

¹⁴ Focher László 139. átlagban 16 éves bűnöző fiatalkorú intelligencia-korát a Binet-Simon-féle módszerrel határozta meg (a vizsgáltak zöme 15—17 éves). Mivel az alkalmazott módszer ilyen korban már nem ad helyes fölvilágosítást (l. pl. Ranschburg Pál: A kiváló tehetségű gyermekek stb., „A Gyermekek”. XV. évf. 1921. 41. old., ahol éppenséggel 14 év van felső határnak föltüntetve), a föltett kérdésre nem adhatnak helyes feleletet. (Focher L.: Kísérleti és statisztikai adatok a bűnöző fiatalkorúak psychopathiájához, különös tekintettel az értelmi fejlettségre. Orvosi Hetilap. 65. évf. 1921. 32—33. sz.)

¹⁵ Révész Margitnak különben igen szép vizsgálatai (Experimentelle Beiträge zur Psychologie der moralisch verkommenen Kinder. Zeitschr. f. angew. Psychol. 5. kötet. 1911), éppen azért nem egyértelműek az erkölcsi magaviselet kérdésének szempontjából, mert ő ezt az alcsoportokra bontást nem hajtotta végre és az ő főcsoportjai nemcsak erkölcsi magaviselet, hanem sok egyéb szempontból (pszichopathiásak száma, züllöttség, elhanyagoltság, iskoláztatás, családi körülmények) is különböznek. — A fönt ismertetett elv Révész Géza egy tehetségvizsgálati elvének következtetés átgondolása útján alakult ki és vonatkozásban áll Katz „immans-kritika”-elvével.

igencia-korral (fokkal), még pedig erősebben ezzel, mint az életkorral; másodsor, hogy az erkölcsileg hibás magaviseletűek főcsoportja magasabb intelligencia-kor és magasabb intelligencia-quotiens (intelligencia-kor: életkor) mellett is sokszor rosszabb rendességi és alakértékelési eredményt szolgáltat. Az intelligencia-kor és quotiens alapján a 15 éven aluliaknál 10 erkölcsileg hibás magaviseletű közül átlag 3—4 mutat ilyen föltűnő rossz eredményt és pedig (és ez a harmadik eredményünk) ez a 3—4 főleg a rosszak csoportjából kerül ki (15 éven alul 5 a 7 közül, míg a jók alcsoportjában 5 a 18 közül, a középsőknél 7 a 20 közül), 15 éven felül az erkölcsileg hibásak is aránylag jó munkát szolgáltatnak. Így tehát kísérleteinkkel átlag 15 éves korig érvényes diagnosztikai mód adódott kezünkbe, amellyel az erkölcsileg hibásaknak bizonyos százalékát, de főleg az erkölcsileg erősen hibásakat egyszerű vizsgálat alapján az erkölcsileg hibátlanok közül ki tudjuk keresni.

Külön kell még foglalkoznunk az alakértékelés jelenségeivel. A 2-vonalas ábra utánzása sűrű egymás mellé rajzolt vonalakkal is történt (csak alacsony intelligencia-kor mellett). A 4-vonalas ábra pedig ilyképen is alakult az utánzásban: I I, II II, vagy III III, vagy I II I II; ez a két utóbbi kelti föl az érdeklődésünket, mert azt mutatja, hogy a szemlélt ritmus valahogy áttevődött a mozgási tevékenységbe, mintha a gyermek a mozgás nyelvére fordítaná le a látási szemlélet adatait; ez a mozgási beállítottság pedig, mint látni fogjuk, jellemző a kis gyermek lelki folyamataira, hogy ez a mozgási beállítottság az erkölcsileg hibás magaviseletűeknél aránylag magasabb intelligencia-kor mellett is mutatkozik, az az erkölcsi kihágások elmélete szempontjából — a kihágások mozgásban megnyilatkozó tettek és nem pusztá gondolatok — sem érdektelen.

A kísérlet gyakorlati eredményével, ámbár az „erkölcsi érzés” vizsgálatául szánt Fernald-féle módszerrel már most is fölvehetné a versenyt,¹⁶ korántsem vagyunk még megelégedve. Különböző irányban kellene javításokat eszközölnünk és pedig 1) a feladat nehezítésével meg kellene ragadni tudnunk az idősebbek hiányosan fejlett ordinanciáját és alakértékelését; 2) az intelligencia-vizsgálatok tökéletesítésével lehetővé kellene tennünk, hogy az összehasonlítás a tiszta

¹⁶ Lásd *Jacobsch-Lask: Über die Fernaldsche Methode zur Prüfung des sittlichen Fühlens und über ihre weitere Ausgestaltung. Beih. Z. Angew. Psychol. 24. füzet. 1920.* A F-féle módszer *Jacobsch-Lask* módosításában abban áll, hogy a vizsgálatnak az erkölcsileg kifogásolható cselekmény súlyossága szerint sorba kell rendeznie hét olyan cédulát, amelyek mindegyikén egy-egy erkölcsileg többé-kevésbé kifogásolható tettet írunk le.

intelligenciával és nem az ordinanciát és értékelést együtt mérő általános értelmi fejlettséggel történjék; 3) lehetővé kellene tennünk, hogy az intelligencia két különböző faját, a „személyes“ és „tartalmi“ alkalmazkodást és ez utóbbiban a minőségileg sajátos „mélységet“ (ez a kifejezés itt nem mint értékelés, hanem mint lelki minőség kifejezője értendő) külön-külön meghatározhassuk.¹⁷ Föltehető ugyanis, hogy az ordinancia szintén mutatja a „személyes“ és „tartalmi“ alkalmazkodás különbségét és az értékeléssel együtt a mélységi minőségben, különben azonos fokú ordinancia és értékelési fok mellett különbségek rejtőzhetnek. Hogy pl. a sekélyes rendesség, a „drill“ szülöttje, mennyire más, mint az egyéniséghez hozzáforrott, az „én“ spontán munkája által kialakult rendesség, az mindenki előtt nyilvánvaló. De még ezek a javítások sem tudnák teljesen megragadni az adott, *egyéni* esetet, még mindig csak az általánosban mozog a vizsgálat, ha nem alkalmazzuk a pszichoanalízis szempontjait, az *ösztönök konkrét fejlődésmenetét* és az „én“ konkrét kialakulását az *én-ideál* fölépítéséig, tehát az értékelések *belső, tudattalan* irányításáig.

A nevelő felelőssége.

Írta: BURCHARD BÉLA VÁRY ERZSÉBET tanítónő, Budapest

Régibb és újabb felfogás.

Minden hivatás, ha még oly jelentéktelennek látszik is, bizonyos felelősséget ró az emberre. Ez alól nincs kivétel. Persze nem mindenki érzi egyformán a munkájával ráháramló felelősség súlyát. Az ilyen egyéni különbségeken felül azonban a tudás s műveltség foka az, amely az egyéni felelősség határának mértékeül szolgál. Ameddig például nem ismerték a fertőző betegségek okozóit, addig senkinek sem jutott eszébe gondos tisztaságot követelni orvosától vagy ápolójától.

Az utóbbi évtizedekben a gyermekek s nevelők viszonyában óriási változás ment s megy végbe, mert az egészségtan s a lélektan mindig újabb s újabb igényeket támaszt. Oly sok újszerű s meglepő gondolattal találkozunk e téren, hogy nem csoda, ha a szülők s tanítók véleménye nem egységes, hanem épp oly gyakran lelkesednek, mint ahányszor erősködnek a látszólag rég bevált módszerek mellett.

¹⁷ V. ö. az 5. alatt idézett munkával. A „személyes“ alkalmazkodás az, amikor a külső adottsághoz hozzásimulunk; „tartalmi“ alkalmazkodás az, amikor a külső adottságot belső tartalmaink útján hozzáidomítjuk a többi adottság összességéhez. A „mélység“ az „én-rendszer“ bejátszása útján alakul ki.

Hányszor beszél az ember süket füleknek, ha rá akar mutatni a gyermek állítólagos „rosszaságának“ okaira. A mi időnkben bizony nem kerítették ily nagy feneket ezeknek az egyszerű dolgoknak. „Ha a gyerek rossz, meg kell büntetni, hogy belássa hibáját, mert nem tanulhatja meg az ember elég korán az alkalmazkodást.“ Így beszélnek gyakran. Viszont van aztán egy másik véglet is, az, amely szerint a saját tapasztalatainkból leszűrt elvekkkel megkímélhetjük a gyermeket a gondtól, a problémáktól.

Bármennyire is különbözik első hallásra ez a két vélemény, mégis ugyanabból a forrásból ered: abból, hogy nem ismerjük a gyermeket.

A gyermekek élete nem céltalan.

Mert a gyermek nem megrögzött rossz posztó, akiből erőszakkal kell kiirtani a rossz tulajdonságokat, hogy helyükbe erőnyeket palántálhassunk. A gyermek növésben, fejlődésben s folytonos átalakulásban levő teremtes. Jó és rossz tulajdonságai mutatkoznak, elenyésznek, erősödnek, gyengülnek. Játéka, mozgása, rajzai, minden egyes mondása nem egyéb, mint megnyilatkozása testi és lelki fejlődésének. Az a csöppség, aki kanálával az asztalon dobol, nem rossz s nem akarja ezzel a lármával a felnőtteket bosszantani, hanem fejlődési fokának megfelelően izmait akarja gyakorolni s gyönyörködik a nekünk nem éppen kellemes lármában. Később ez önmagától megváltozik, mert a gyermeknek nincs rá szüksége.

De a gyermek viszont nem csupán elkényeztetni való „édes baba“, akitől minden komoly gondolatot távol lehetne vagy kellene tartani. Nem, a gyermeknek is megvannak a fejlődési fokához mért problémái, amelyeket meg akar oldani, céljai, amelyeket el akar érni. Szakadatlan kérdezősködése s az, hogy egyes foglalkozásokat kedvel, míg másoktól elfordul, éppen az ő célirányosságában, mely persze legtöbbször nem tudatos, leli magyarázatát. Hogy csak egy példát mondjak: ismerek Hollandiában egy 6 éves fiúcskát, aki pusztán hallás után meg tudja mondani, milyen villamos (kocsiszám) ment el a ház előtt. T. i. csak egy vonal közlekedett a ház előtt, de ennek igen különböző kocsitípusai voltak. Régtől kedvelte a „tram“-okat s a legbuzgóbb játszás közepette is elszaladt, csak azért, hogy megnézhesse a villanyost. Évek hosszú sora kellett azonban ahhoz, hogy oly pontos ismeretekre tegyen szert, hogy végre anélkül, hogy odanézett volna, pusztán hallásból, meg tudta mondani, melyik kocsis haladt most el. Ilyen tényekkel szemben valóban nem lehet állítani, hogy a gyerekek csak úgy céltalanul élik világukat. Egyébként, ehhez a találmásra felhozott példához hasonlót, bárki könnyen találhat, aki gyermekekkel foglalatoskodva megfigyeli őket.

Fejlesszük a gyermeket a belső szempontok szerint.

Szülők, nevelők, iskolák bizonyos előre megállapított ideális céllal szokták nevelni a gyermeket. Egyik helyen a vallásosság kifejlésztése a cél, másutt a művészetek ápolása, mintha egyebet is lehetne a gyermekekben kifejleszteni, mint ami amúgy is bennük rejlik! Vannak iskolák, ahol különösen a gyakorlati élet vonatkozásait igyekeznek kiemelni, mint pl. az ú. n. munkaiskolákban (Arbeitschulen), ahol egy-egy számtani művelet minden lehető alkalmazását akarják a gyermekkel elsajátíttatni. Ezek a követelések egyrészt hű tükörképei a korszellemnek, amely után sántikálnak, másrészt pedig a nevelő saját ifjúkori tapasztalatainak gyümölcsei. Ez utóbbi úgy értendő, hogy ott, ahol közvetlen, személyes kapcsok fűzik a nevelőt a gyermekhez, saját tapasztalatain okulva, mindazt, ami neki kellemetlen volt, kerülni akarja s mindazzal, amit ő kívánt, nélkülözött vagy élvezett gyermekkorában, el akarja halmozni növendékét. Ilyenformán azonban persze a gyermek kívánságai és sajátosságai vajmi kevésbé érvényesülhetnek. Sőt mi több: a gyermeket rendesen annak a felnőttnek szempontjából nézzük, aki majd egykoron lesz s ezért mindazt, ami a jól nevelt felnőtt szempontjából hibás, már a kisgyermekben is igyekszünk elnyomni. Pusztán így érthető meg ez az elavult gondolatmenet: a felnőttek az ő szellemi munkájuknál nyugodtan viselkednek. Gyermekek azonban nem, ezt nekik még előbb meg kellene tanulniok. Ez annyit jelent, hogy a gyermekben mindazokat a tulajdonságokat, amelyek a felnőttek céljaival ellentétesek, amelyek a felnőttek követelményeinek nem felelnek meg, el kell nyomni, ki kell irtani. Olyasféle eljárás ez, mint amilyent a kertész követ, mikor törpe fácskát akar nevelni: minden felesleges vagy nem odavaló hajtást lenyes. A gyermek hajlamai s képességei annyira kezdetlegesek s oly kialakulatlanok, hogy nem szabad őket eleve egy külső cél szempontjából elbírálni. Hisz' még a gyümölcsfa esetében is rövidebb élettartammal bosszulja meg magát a mesterséges alakítás.

A külső kényszerítés.

Iskoláinkban a tanító jelenleg két irányban érez felelősséget. Először is felelős az iskolával szemben azért, hogy tanítása azt a célt kövesse, amelynek szolgálatában az iskola áll s másodszor felelős a szülőkkel szemben azért, hogy a gyermekek a törvény szerint megszabott időben az előírt anyagot megtanulják. Ezért a tanítás anyagát az iskola eszményi célja szempontjából választott anyaggal kell át- szőnie s olyan módszereket s tanítási fogásokat kell kieszelnie, hogy a gyermekek a kiszabott anyagot a meghatározott

időpontig elvégezzék. Ez az „elvégezzék“ pedig azt jelenti, hogy a megszabott terminusig fel kell fogniok, a „felmondásra“ készen kell tartaniok a fejükben az ismereteket. Hogy ez nem éppen könnyű feladat 40—50 gyermekkel szemben, azt mindenki tudja. Épp ezért a tanító kénytelen pontos határt szabni jó és rossz eredmény, kiszabott és ki nem szabott „tananyag“ között.

Természetes, hogy sok esetben igen bajos eldönteni, vajjon egy bizonyos gyermek megüti-e a mértéket, vagy sem s mindenki tudja, gyakran mily fájdalmas egy törekvő, de tehetségtelen, vagy visszamaradt gyermeket megbuktatással vagy szekundával megszegényíteni. Viszont azonban épp oly terhes a rossz tanulót a következő osztályba tovább cipelni s mindig azt érezni, hogy nem képes az anyagot teljes egészében helyesen felfogni s megterheli őt a sok megemésztetlen tudás. Természetes, hogy úgy az osztály, mint a tanító s különösen pedig maguk a rossz tanulók nagyon szenvednek ezen kényszer miatt. *Mert kényszer az, hogy a gyermekek nem dolgozhatnak saját munkamódjuknak megfelelően; kényszer az, hogy nem nézegethetik a tanszereket addig, míg érdekli őket; kényszer az, hogy mozdulatlanul kell ülniök, holott maguk szeretnék a tudásuk megszerzésén fáradozni. Kényszer az is, hogy a jó tanulók, kell, (hogy meglássák munkatempójukat a gyöngébbek kedvéért s hogy viszont a rossz tanulók, kell, hogy jól-rosszul utánasántikáljanak a gyorsabb felfogásúaknak.* Igaz, hogy sok gyermek minden nagyobb nehézség nélkül képes alkalmazkodni az átlagos munkamenethez; de viszont épp oly sokan szenvednek miatta. A kisegítőiskolák, a mannheimi iskolarendszer, a külön osztályok felállításának követelése a tehetségesek számára, eléggé bizonyítják, hányan szenvednek amiatt, hogy munkatempójukat túlságosan meg kell gyorsítaniok, vagy nekik természetellenesen alászállítaniok.

Azt lehetne persze gondolni, hogy mindenképen kellemetlen s terhes foglalkozás a játékos természetű gyermeknek a tanulás. Ez a felfogás azonban tévedésen alapszik, mint ahogy ezt a Montessori-iskolába járó gyermekek bebizonyították, akik ugyanazt megtanulják, mint más elemisták, de az iskola külső kényszerítő eszközei nélkül.

Hogyan tanít Montessori?

Montessori iskoláiban olyan környezetet teremtett a gyermekek számára, ahol természetes munkamódjuk szerint tanulhatnak. Ő tehát nem számúzi iskoláiból a gyermekes, a mozgásokkal kísért tanulási módot, hanem az oktatás számára értékesíti. Tanszerei arra valók, hogy minden gyermek addig, s annyiszor használja őket, amíg szüksége van rá. Minden

gyermek külön-külön, önmagának dolgozik s így munkatempójával se nem gátolja, se nem hajszolja társait. Haladása pedig, amelyet a maga emberségéből küzdött ki, különös, büszke örömmel tölti el. Előremenetelét azonban senki sem tartja valami különös, dicséretre méltó csodának s természetes, hogy visszamaradását sem gáncsolja senki. Egy tanulótól sem követeli, hogy féltudással, jól-rosszul keresztülesússzék a vizsgákon, amire pedig *a mai, osztályokra tagolt iskolákban* kénytelenek vagyunk kényszeríteni.

Vajjon mi az eredménye az ily kényszer nélküli tanulásnak? Az, hogy ugyanazt sajátítják el a gyermekek, amit különben az iskolákban csak nagy fáradsággal tanulnak meg. Csak időbeli eltolódások mutatkoznak; pl. vannak dolgok, amelyeket előbb, vagy más sorrendben tanulnak meg, mint az iskolásgyermekek. Így előfordul, hogy egy gyermek írni már tud, de olvasni még nem, vagy előbb tud számolni, mint ahogy megtanulja a betűvetést. Egy iskolaév leforgása alatt azonban ezek az eltolódások kiegyenlítődnek. A Montessori-osztály életében úgy mutatkozik ez a tanulási szabadság, hogy gyakran egy-egy gyerek, vagy egyes csoportok hetekig csak számolnak vagy csak nyelvtannal foglalkoznak.

Milyenek azok a tanszerek, amelyek olyan csodákat művelnek, hogy még az egyszereggel s nyelvtannal is tárgyi érdeklődéssel foglalkoznak a gyermekek? A tanszerek a gyermekek lelki fejlődéséhez vannak szabva s minden gyakorlatot olyan kis feladattá alakítanak át, amelyek megoldása megfelel a gyerekes tanulási módnak.

6—7 éves gyermekek roppant érdeklődnek új szavak s új kifejezések iránt, de persze nem képesek arra, hogy az új kifejezéseket, vagy szavakat elvont, szellemi úton sajátítsák el és épp ezért esik nehezükre a nyelvtan tanulása. Ha azonban a beszédrészek elsajátítása s megismertetése céljából a szófajtákat konkrét tárgyi dolgokkal kapcsoljuk össze, úgy nemcsak a gyermekek figyelmét bilincseljük le egy nekik teljesen természetes módon, de a különben oly nehezen elsajátítható fogalmakat is érthetőbbé tesszük előttük. Így pl., ha egy gyermek meg akarja tanulni a főnevek egyes s többes számát, úgy egy csomó kis kártyalapot adunk neki, amelyre a főnevek egyes s többes számban vannak felírva s amelyek mindegyikéhez a megfelelő tárgyakat egyes s többes számban hozzárakhatja. Hasonló módon ismerkednek meg a gyermekek a melléknévvel is. Papírszeletekre ugyanaz a főnév van írva különböző mellékevevekkel, a piros üveg, a homályos üveg, stb. s a gyermek hozzá teszi a megfelelő tárgyakat.

Ilyen gyakorlatok azok, amelyek még a nyelvtant is érthetővé teszik a gyermeknek. Érthetővé teszik oly módon, hogy a gyakorlat a gyermek figyelmét a beszédrész jellemző sajátja-

gára hívja föl azzal, hogy a megismerendő beszédrész változása szerint más és mást cselekszik a gyermek. Ilyenmódon aztán szívesen elmélyednek még a nyelvtan titkaiba is, mert nem pusztá, formai szótant tanulnak, amivé pedig a szabályok megtanulása könnyen válik. Ellenkezőleg: a gyakorlatok teremtik meg először a fogalmat s csak, ha az egyes szófajták jellemző tulajdonságait már jól felfogták, csak akkor tanulják meg a nevét is. Épp úgy, mint ahogy Montessori az alsó fokozaton (óvoda) csak akkor tanítja meg a színek neveit, ha már a gyermek munkájából (helyes párosítás) megbizonyosodott afelől, hogy ismeri is őket. Teljesen ellentétes ez az eljárás az iskolákban szokásos módszerrel: ott ugyanis azt gondolják, hogy logikus meghatározások elsajátítása elégséges ahhoz, hogy a gyermek egy-egy konkrét esetben megállapítsa, melyik beszédrészről van szó. Úgy gondolják, hogy, ha a gyermek tudja, hogy a melléknév se tárgya, se emberek neve, hanem a rajtuk található tulajdonságokat jelenti, akkor már minden esetben meg tudja mondani, hogy melléknév-e, vagy más beszédrész-e az adott szó. Montessori iskoláiban először sok példán mintegy kielemezik a fogalom tartalmát s csak ha a fogalommal már egészen tisztában vannak, adnak neki nevet is. Így aztán Montessori iskoláiban könnyen lehetséges az, hogy valamelyik gyermek a tudását még nem tudja logikusan helyes formában kifejezni, de viszont lehetetlen az, hogy tartalom nélküli szótudománnyal dolgozzék csupán, vagy ami ugyanazt jelenti: a Montessori-gyerekek tudása nem szabatos mondatokba öntött ismeret, hanem önálló munka árán szerzett biztos tudás, amelyet idővel aztán olyan mértékben tudnak szabatosan ki is fejezni, amilyen mértékben magukévá tették, feldolgozták az ismereteket.

Tanulni ugyanis nemcsak annyit jelent, mint az egyes ismereteket szép sorjában egymás mellé fűzni. Hisz' valaki, aki ismeri az összes betűket, még korántsem tud olvasni; legfeljebb betűzni. Csak ha már rájött arra, hogy hogyan kell hangsúlyozni az egyes betűcsoportokat (szavakat), csak akkor kezd olvasni tudni.

Az értelmes tanulás s pusztán szajkómódra való beemlézés között már régóta különbséget tettek, de senki sem tudta, hogyan lehet didaktikai úton széjjelválasztani e kettőt. Ezt a folyamatot, amit legáltalában így fejezhetünk ki „kinyílt az esze”, ezt a folyamatot kívülről nem lehet megfigyelni s északkal indokolni. Montessori bámulatos intuíciója vonta csak le ebből a megállapításból a helyes következtetést: valamely készség, vagy ismeret elemeit nyújthatom csupán, azok értelmes feldolgozását, az elemek szerves egésszé szövését a gyermekre kell bíznom. Ilyen intenzív munkához persze min-

den gyermeknek elég időt, az elmélyedéshez szükséges külső eszközöket és nyugalmat kell biztosítania a Montessori-iskolának. A tanulás ilyen módon való felfogásának helyességét, amellyel Montessori messze túlszárnyalta korának lélektanát, az újabb állatlélektani kísérletek (Köhler, Gerhardt, Koffka) fényesen igazolják.

De hiszen nem is kell oly távoli bizonyítékokat keresnünk. Minden szellemileg önállóan dolgozó ember munkája hosszú folyamaton megy át, mielőtt kifejezésre érett lenne. Ha már táplálékunkról is tudjuk, hogy először emésztési folyamaton kell átesnie, hogy hússá, vérré váljék, miért nem akarjuk ezt az analóg folyamatot a szellemiek terén is elismerni?

A nevelői felelősség felfogása Montessori szerint.

Az, hogy Montessori iskoláiban a gyermekek annyira másképen dolgoznak, természetesen megváltoztatja a nevelő felelősségének határait is. Ő jól tudja, hogy a gyermekek munkatempóján nem változtathat s hogy hiába hajszolná őket, hogy megszabott időre elvégezzék az anyagot. Ő nem akaratja a gyermek lelki életének csupán egyes oldalait fejleszteni s másokat elnyomni. Ilyenformán, bármily különösen is hangozzék, egy Montessori-tanítónő csupán a gyermekekkel szemben felelős; vagy helyesebben kifejezve a gyermekek lelki s szellemi fejlődéséért felelős. Neki kell gondoskodnia arról, hogy a gyermek mindazt, amire szellemi fejlődése során szüksége lehet, akadály nélkül el is érhesse. Úgy kell viselkednie, hogy minden gyermeket gondolatban elkísérjen azon az úton, amelyen halad, hogy szükség esetén bármikor segítségére lehessen. Szinte olvasnia kell tudnia a gyermek viselkedéséből, értékelni s értelmezni kell tudnia a gyermek megnyilatkozásait. Értékelése azonban nem fog csak jót s rosszat megkülönböztetni. Még akkor sem, ha a gyermek értelmetlenül vagy rendetlenül dolgozik a tanszerrel, még akkor sem fogja azt gondolni magában: ez a gyerek rossz; hanem azt fogja következtetni: *ez a gyermek még nem elég fejlett ahhoz, hogy ezzel a munkával foglalkozzék s el fogja tenni útjából azt a tanszert.*

Eljárásának helyességét vagy hibáit pedig a gyermekek viselkedésén mérheti le legbiztosabban, mert fáradozásának jutalma a békességesen s fegyelmezetten dolgozó gyermek-sereg, a sikeres munka örömeinek derült kifejezése a kis tanulók arcocskáin. A nevelőnő elhibázott viselkedése, amely megzavarja a kicsinyeket a fejlődésük természetszabta útján, a gyermekek nyugtalan, hajszolt magaviseletén s elégedetlen arckifejezésén látszik meg.

CSALÁDI NEVELÉS

Szülők, figyeljétek meg a gyermeket, hogy jobban szeressétek!

Irta: VARGHA BÉLA tanító, Győr.

Egy szülői értekezleten elmondott beszéd.

Évek óta évente három ízben gyűlünk itt össze, azért, hogy a szeretet tüzét élesszük gyermekeink iránt. A szeretet tüzét a gyermek megismerése útján.

Igen! A gyermek testét, testi és lelki fejlődését tanuljuk megismerni ezeken a kedves órákon. Elzarándokolunk ide: a gyermekért. Áldozunk pár órát, hogy az Isten legdrágább ajándékának tökéletesedési módját megismerjük. Élesztgetjük a belénk oltott gyermeki szeretet parázsát, zarándok utunkon virágot, színt, illatot, szemet-lelket gyönyörködtetőt keresünk, hogy a gyermekben tudjunk szépet, jót, nemeset találni és a hamu alatt föl-fölparázsló szeretetet lángoló, öröktűzű szeretetté varázsoljuk.

Igen! Azért szentelünk évenként három ünnepet a gyermekért, hogy a szülő a szeretet örök világosságánál lásson bele a gyermekbe, világítson át annak szervezetén, belelsson az agyba, a szívbe, a lélekbe, a minden szép, nagy és fontos dolgok iránt érzékeny emberi antennába, és ugyanakkor meglássa a szervek láthatatlan zugában csirába indult rosszat, amely őt a fontos szép mellett a Dante poklára méltó borzalmas gazság elkövetésére is fogékonnyá teszi.

Igen, kedves Szülők, ezt meglátni, az agy, a szív, a lélek termelő talaját megismerni, a gyermeklélek talajában fölfedezni a csirákat, a gyermeki hajlamokat kiismerni, ez volna a hivatása a szülőnek.

És nézzünk magunkba. Ennyi évi tanulás után, amíg ünnepeket szenteltünk a gyermekért, magunkért és a magyar nemzet jobb jövőjéért, amíg zarándok utunkon a magunkbaszállás alatt kerestük bizalmunkat a gyermekben, reményünket a nemzet jobb jövőjében, mondjuk meg őszintén: elértük-e célunkat? Megtaláltuk-e gyermekünket? A gyermek a szülőjét?

Össze tudtok-e olvadni, ti Szülők mindannyian gyermekeitekkel a szeretetben? Tudtok-e vele együtt sírni, kacagni, játszani, mesélni és beszélgetni? Tudtok-e újra gyermekké lenni és tudtok-e ugyanakkor szülők maradni? Tudtok-e tanítani, nevelni, tudjátok-e irányítani gyermekeitek lelkét a javulás, a tökéletesedés felé? Tudtok-e fegyelmezni? Tudtok-e dorgálni? Tudjátok-e, hogy gyermekeiteknél melyik

az „elég“? Tudjátok-e, hogy a dorgálás gyermekeiteknél nem kevés? A szemöldökrebbenés nem sok-e? És tud-e szemetek biztatólag átmosolyogni komor tekinteteken? És e mosolyt meg tudja-e érteni a gyermek? Óh, te szülő, érzed-e szóban reád szakadt nyomasztó terhek nagy súlyát, a felelősség mázsás nyomása alól föl tud-e szabadítani a gyermeked iránt érzett meleg szeretetet?

Félek, hogy nem. Még mindig nem értjük meg a gyermeket, még mindig nem tudjuk szeretni. Még mindig csak panaszkodunk, még mindig csak őt tartjuk hibásnak mindenért. Még mindig csak kifakadni tudunk ellene, de megbocsátani nem! A gyermekről beszélgetni még mindig nem „divat“, s ha beszélsz róla, hangod nem árul el egy szemernyi melegséget sem.

A jelszavak színes pillangóseregét játszi gyermekséggel legyezgetjük. Mintha gyermekkorunkat élnők, mintha komoly munkára képtelenek volnánk. Mintha predesztinálva volnánk arra, hogy nálunk minden balul üssön ki.

A nagy összeomlás után, a tátongó ürbe zuhanó lég-hajónkra egyetlen kincsként ezer kéz emelte fel a gyermeket. Ölelgettük, szeretgettük a magyar gyermeket. Mint temetés után az árván maradt testvérek, összetapadtunk egy ölelésben, mert édesanyánk elvesztése után az egymásban feltalált utolsó reménységünket elbocsátani féltünk. A gyermeket szeretni, a magyar jövőt ápolni, jobb sorsunkért, egy új nemzedékért mindenünket feláldozni, ez lett a jelszó! És meddig ölelgettük, meddig szeretgettük a magyar gyermeket? Mit tettünk eddig a gyermekért? Valljuk meg őszintén: nem sokat. Közel egyévtizedes nyomorunk és csonkaságunk, sok-sok szenvedésünk és nélkülözésünk sem tudott az igaz útra téríteni minket. Nem találtuk meg a valódi utat. Beszélünk és mindig csak beszélünk. Lelkesedünk és lelkesítünk, de a gyűlölködés kitartóbb a magyar szalmalángnál, az irigykedés ürömszava rombol, harsog a káröröm és ország-világot bejár a magyar áfium.

Szeretnék mindenütt ott lenni, ahol a magyar a magyarral összetalálkozik, ahol jólelkűek beszélgetnek, ahol hazafiak és világpolgárok tanácskoznak, egyesületekben, gyűlésekben, ahol ezer- és ezerféle cél érdekében számtalan beszéd és szónoklatok hangzanak el, szeretnék ott lenni a törvényhozók testületében és mindenütt e csonka honban, és elébük állítanám a ruhátlan, a meztelenlábú, aszott és ványadt képű kis magyart. A toprongyos gyermeket, akiért közös hűséget esküdtünk, mialatt a világrengés alattunk morajlott és esküszegők lettünk, midőn a morajlás csitulni kezdett. Elébük állítanám a csonka magyart és azt mondanám: bocsássatok meg egymásnak érte, ő érte és csak addig,

míg a gyermek színt kap, míg rongyai el nem tűntek. Azt mondanám mindenütt: hogy minden szó fölösleges, míg a magyarság szimbóluma, a gyermek, csak fonnyad. Többet szeretni és kevesebbet beszélni, többször megbocsátani, mint egymásra haragudni, és hazánk integritásának talpköve: az „új nemzedék“, magától javul és erősödik.

A mai társadalom nem épít, csak rombol! Győzze le mindenki először önmagát. Tanuljon meg uralkodni mindenki a maga szenvedélyein, gurítsuk el az akadályokat közös erővel, melyek útjában vannak a gyermeklélek megtisztulásának. Azután közös erővel, de csakis együtt, a szülők és az egész magyar társadalom, építhetünk a magyar gyermeknek pantheont.

Vigyük el tehát egymást képzeletben a meghitt, a szeretni tudó családi körbe, ahol az apa és az anya és a gyermekek összeformnak egy érzésben, és soha nem tapasztalt boldog érzés bizserég át rajtuk, talán maga a mennyország. Amikor együtt gyönyörködnek gyermekeik lépegetéseiben, bukácsolásában, gögicsélésében, ügyetlenkedő mozdulataiban. Amikor az apa és anya gyermekké lesz megint, amikor a gyermekeivel együtt tesz-vesz, gügyög velük. A mosoly, az összenézés, a szemvillanás, a legördülő könnyesepp jelzi az öröm, a gyönyörűség érzését.

Jöjjenek tehát velem. Elviszem Önöket otthonunk legmeghittebb zugába, a nagy ruhás-szekrény mögött meghúzódó kuckóba. Otthonunk azon részébe, melyet sehol senki nem jelöl, körül nem kerít, senkit erre nem tanítanak s mégis minden családban megvan. Itt készül az emberi nagy társadalom a maga fenséges, isteni elhivatottságára. Az Élet színpada ez a kis zug, nagy tragédiák, drámai jelek, csendes nyárspolgári életek, zajos, víg mulatságok, boldog baráti összeölelkezések és Isten bocsá! talán szerelmi légyottok csirája ez a hely! Igen! Ez a sokszor megátkozott, megszidalmazott, kisöprűzött sarok. Ez a sok-sok örömet, bűt, bánatot, családi viszályt okozó kis színpad az Élet nagy színpada.

Az a sarok egy gazdagon, békebeli módra berendezett szoba, az egy jól feszerelt színházi ruhatár, az egy keresett varrodának ezerféle színű lim-lom halmaza, melyek mellett koca, ló, szerszám, hajas és nem hajas baba, régi és új, ócska és béna, lábatlan és orrnélküli babák vegyes összevisszaságban vannak. Néha, mint a fáradt madár, elcsendesül a sarok, mindenki a helyére kerül. De csak ritkán. Legtöbbször egy világháború képét mutatja. Munkában, dologban megtört, megfáradt emberkéek játszótársai, babák kihúzott lábai, ólomkatonák elhullott fegyverei hevernek szanaszét, háborúban összelőtt fa- és kőkockák, libák, kerekék, lovak

oly éktelen rendetlenségben, hogy festői szépnek látjuk, míg pöttön kis mestere ott áll a romokon.

És ne gondolják, kedves Szülőtársaim, hogy ezek mind drága, vett holmik. Nem! Jöjjenek velem, nézzük meg, hogyan kerültek ezek oda.

A kis sarok tulajdonosa épp most érkezik. Vendégségből jön. Kicsiny kerek arca vidám és boldog. Köszönsé helyett összecsapja apró kezeit és élénk hanghordozással mondja: Jaj, de jól mulattunk! És közben a nagyokat jellemző élénkséggel beszéli el eredményekben gazdag délutáni élményeit, kis öklét kinyitja és mondja: Ezt kaptam az Editkétől. S miközben csodálkozva, hol az „ajándékra“, hol egymásra nézegetünk, ő nagyokat ugrik, kézzel-lábbal hadonáz örömeiben. Mit gondolnak, mi volt az a nagy ajándék? Nem nyaklánc, nem is arany karperec, de még csak egy fületlen gomb se, hanem egy sokszor agyonhajtogatott papírszeletke igénytelen kis képpel. Ez aztán ajándék!

Máskor meg rongydarabok, úgynevezett babaruha, képeslap, kimustrált babák, százszor elhasznált csipkék és uraságoktól levetett ócska nyakkendők, „jobb napokat“ látott szervízek, könyhaberrendezések megmaradt darabjai és miegymások ezek a féltett ajándékok. Mindenütt kap valamit, ő is ad emléket mindenkinek.

Miért? Hogyan? Úgy gondolom: együttesen boldog játékszásuknak, öntudatlan szeretetüknek az emlékére. Hiszen a gyermekek olyan egyformán kedvesek!

És aztán, kedves Szülőtársaim, néztétek-e a kulisszák mögül, vagy a csipkefüggöny mögött hallgattátok-e: mi történik az Élet színpadán? Kis csöppségünk az ő „nagy“ birodalmában micsoda kiskirálynak képzelet magát? Sűrög-forog, tesz-vesz, rakogat és közben beszél-tervez, alattvalóinak parancsokat osztogat. Igen! Menjete a függöny mögé, hallgassátok meg csöppségeiteket és elragadó gyönyörűség fog el benneteket velük foglalkozni.

Például egyszer játszik a babáival. Fölveszi a babát és beszél hozzá így: „Nem mehetek el mellőle, mindig sír“... „Ez a Kati úgy szeret engem“... „Az Ilonka, — az nem“... „Az Ilonka a Katit szereti“... „A Katival alszik.“ Ime a megokolás.

Majd máskor így beszélget a babáival: „Hiába küldöm a Hangyába a komisztát, mégis elmegy ebben a nagy sárban a városba... Csupa sár lesz a cipője...“, mikor olyan kínos neki venni. Meg is pofoztam a huncutot.“ Így, szóról-szóra ilyen hosszan, ilyen igazán.

Egyszer így kiált fel: „Jaj! szembevágott a Piroska!“ (Tragikusságában is bájos, ha meggondoljuk, hogy a Piroska ismét egy babájának a neve.) Az ártatlan gyermekségnek

micsoda kedves spontaneitása, aki az élettelen rongybabától ilyen fantasztikus mozdulatot lát.

„Juj, Kati, ne beszélj!” — szól haragosan a babájára máskor. Majd toppant a lábával, kezeivel csettint egyet: „Csitt, elég legyen!” — Hát kivel beszél az a Kati? Kértem őt is. „A macskával. Pedig mondtam már, hogy aludjanak”, mondja ennivaló méltatlankodással.

Babaszobáját rendezi: „Ahá! azért sírt, mert éhes”, mondja, amikor a porcellánkutyájára rátalál. És élvezettel nézem, hogy a nagy kutyája alá hogyan gyömöszöli a kis kutyát. „Mit csinálsz?” kérdezem őt. „Hát szopik a kicsi kutyus!” . . . „Úgyan, apus, te semmit sem tudsz!”

Mikor ágyat vet a kis leány, amikor az apró rongydarabokat piciny ujjaival sebtiben százféleképen hajtogatja, párnát gyúr a baba feje alá, sok-sok színes rongyot madracnak, a legszebbeket takarónak s mindezt anyai mivoltának tudatában, szeretni való komolysággal. Hát nem az életnek egy darabját csinálja? És kérdezem tőle egyszer ilyenkor: „Mit csinálsz, drágám?” „Az ágyat rendezem. A Kati mérgibe összerendeltetett.” „A Kati”, „mérgibe”, — hát nem beleviszi játékába a komoly valót?

Majd nagy apparátussal készül ki az udvarra. Zsámoly, könyv, babák, minden együtt a kezeiben. Leül a zsámolyra, karjára veszi Ilonkát: „Olvasok az Ilonkának” — mondja. És olvas neki olyan komolysággal, hogy megnevelteti környezetét. Ha kép jön, odatartja Ilonka szemei elé. „Hadd nézze ő is”, mondja.

Író szeretnék lenni, hogy gyönyörködtetni tudnék. De talán így is mindenki a maga otthonára ismer. Mert így van ez mindenütt. Annyi örömet, annyi szépet nyújt a gyermek. Nyitott szemmel jár, utánoz és szinte magától nevelődik, fejlődik. Önálló gondolatai, ötletei vannak.

Tűvé tesszük egyszer a házat. A labdáját keressük három szobában is. Végül előkerül a konyhában. „Nevethette ez a labda, hogy hol kerestük”, mondja. Ozsonnához készülődünk. Nagyobb testvére nem éhes, csak félcésésze kávéát kér. „Nincsen nekünk félcésészénk”, mondja ő ártatlanul.

Apja vetközteti. Vetköztetés közben mondja az apa: „Jaj, te kis sovány cica!” „Apuka is sovány”, mondja vissza. „De ne apukára, inkább anyusra ütnél”, felel neki az anyja, ki tudvalevőleg jobb kondícióban van. Elfordul és sértődötten mondja a gyerek: „Nem ütök én anyusra, én anyust szeretem.”

„Hogy van az, hogy csak nézitek a betűt és beszéltek róla?” — kérdezi egy ízben felolvasó anyjától. (Nem okos kérdés arra, hogyan jön létre az olvasás?) Az anya ezt feleli rá: „Hát, kicsikém, minden betűnek van neve s azokat össze-

olvassák.“ „No, én sohasem tanulok meg olvasni“, feleli ő. Milyen nehéz dolog az ő szemében az olvasás! Igaza van.

Aranyos gyermeki naivitással tud mindent elgondolni, mesebeli világában fantasztikus lépésekkel jár. Egy nagy kert szegletében icurka-picurka kis kertet kapott. Rendkívüli öröm fogja el. Ás, ültet, kapál, öntöz kis szerszámaival benne. Mindegyik róla beszél. Három pici vesszőből kaput tűzdel elébe, máshol a kertecske körül az sincs. Ő maga drótból csavart össze, nem tudom minek nevezhető valamit. Ő „kertkulcsnak“ nevezi. A három pici vesszőből álló kertajtót mindig nyitja és csukja a: „kulccsal“. Bátyja a kertbe érve, beszélgetés hevében be akar lépni a kertbe. Nagyt kiált rá: „Ne lépj be, hiszen még nincs kinyitva.“

De nem is régen történt. Nagy zivatar van. A villámcsapások egymást érik. Látom rajta, hogy a látottakkal nincs megelégedve. Tudni akar valamit. Többet akar tudni. Amint szerét ejtheti, kiáll az ajtóba. Abban a pillanatban villám cikázik nagy csattanás kíséretében. Nem ijed meg, de arcocskáját legyezgetve mondja: „Juj, de rám föccsent!“

Érzem, mindig jobban érzem, hogy palettám színeit keverni nem tudom, elmosódott, halvány színeket kapok az üde gyermekképek festésére. Éppen azért hagyjuk a gyermeket magára, hadd játsszék. Tanulgassa az életet. Válogassa a színpompás rét virágait maga.

Mondókámat befejezem. S midőn ezt teszem, egy aranyigazságot szeretnék leszűrni. Én úgy vélem, hogy a boldog társadalom fogalma szorosan összefügg a családi élet nemesveretű erkölcsi felfogásával. Élesszük a családi élet melegét, keressünk szeretnivalót a gyermekben! Ha találunk benne szeretnivalót, foglalkozunk vele, neveljük őt. Ne kicsinyeljük le, ne tekintsük olyan akadéknak a háznál, hiszen a magunk faját becsüljük le ezzel. Erősítsük, műveljük a gyermeket s meglátjuk, hogy több bizalmunk lesz a jövőben.

Majd ha az otthont az Élet iskolájának tekintjük és magunkat az Élet tanítójának érezzük, majd ha a gyermekben a családi tradíciók viselőjét látjuk, ha erény lesz ismét a közösség érzése, majd ha minden gyermeket a nemzet egy tagjának tekintünk, ha sírás fojtogat, amikor gyermeket temetnek és áldozatra készek leszünk, ha éhezőt hoz elénk a sors, ha nemzeti büszkeség fog el, amikor magyar sikerekről hallunk, ha nemesak ünnepelünk, de őseink erényeit magunkban hordjuk, majd ha megint megsajog a lelkünk, hogy korbácsütés alatt vonaglanak testvéreink, akkor nem lesz jelszó csupán a „gyermek“, hanem legféltettebb kincsünk, ezeréves hazánk élő szimboluma, feltámadásunk főtényezője lesz! És akkor, — csak akkor lesz még egyszer ünnep a világon!

Szülők, szeressétek a gyermeket!

Helytelen nevelés orvosi szempontból.

Írta TUSZKAI ÖDÖN főorvos s előadta a Szülők Iskolájában,
1926 február 9.

I.

A természettudományi alapokon álló orvos valamelyes más szempontból fogja fel a pedagógiát, mint a pedagógus.

Az ő orvosi tudása és tapasztalata ugyanis sok szempontból korlátokat állít fel a hivatalos pedagógia szinte vég nélküli mezőin és ezért szükséges, hogy mielőtt feladatomból lényegéhez érnék, megmondjam, meddig terjednek és milyen irányban ezek a korlátozások.

Talán egy hasonlattal kezdhetném, mely ha sántít is, nagyon rávilágít a kérdés lényegére, midőn azt mondom, hogy a neveléstannak tisztában kell lennie azzal az egy ténnyel, hogy összes erejével sem tud tökmagból pálmát kitermelni.

Az orvos ugyanis, ha az ő mai alakjában és hivatása szerint akar megfelelni nagyszabású módon feladatának, mielőtt neveléstani tudományát alkalmazná, le kell számolnia az öröklés törvényeivel, az *adottságok* által körülírt testi-lelki jellemállapottal.

Ezirányú működése megmenti talán a nagy hibától, melybe pedagógus inkább eshetik akkor, ha tökmagból mindenáron és minden eszközzel pálmát akar kinevelni.

Az öröklés és adottságok törvényeinek kutatását persze közvetlen a szülőknél kezdi, de *családkutatás* útján (genealogia) a lehetőségig követi a gyermek eredésétől fölfelé e vizsgálódásokat. Ezek segítségével megállapítja pl., hogy nem volt-e ezen egyenes leszármazás láncolatában elmebajos, epilepsziás, iszákos, szokványosan bűnöző vagy súlyos hisztériás, tuberkulózus és szifiliszos stb., mert ha nem is okvetlen kell, hogy örökölje a közvetlen utód ezen betegségeket vagy állapotokat, hajlamokat vagy szokásokat, mégis először is lehetséges, hogy egy generációt átugorva, a másodikon jelentkeznek ezek vagy éppen olyan alakban és vészthozóan, miként az előzőben nyilatkoztak meg, vagy pedig valamely ferde vagy *súlyos morális zavarban*, vagy ilyenekre való *hajlamoságban*.

Az adottságok mint kész tények, testi-lelki szempontból a korai gyermekkorban, legtöbbször csak nyomokban, elmosódottan, időszaki *kivillandásokban* szoktak megjelenni, melyek felismerése csak úgy lehetséges, ha figyelmünk a gyermek lehető messze nyúló leszármazására tud támaszkodni.

Az ilyen terheltség megállapítása azonban legtöbbször csak arra jogosít fel minket pedagógiai szempontból, hogy ne akarjunk sudár, büszke, hibátlan, erős pálmafát nevelni

belőle, de amit, hogy úgy mondjam, kitermelünk, annak a legjobbnak kell lennie a maga nemében. Nem szabad azonban a hasonlatból még azt sem kifejeztem, hogy a datolya-pálmák között is számtalan féleség van, az előbb leírt elsőrendűtől kezdve egészen a vézna, gyümölcstelen, kores pálmáig, sőt, hogy ha a hasonlat terén egy bátor ugrásra vállalkozom, akkor azt is mondhatom, hogy millió és millió féleség van a pálmától az ugorka-kultuszig.

Ezt pedig azért kívánom hangsúlyozni, hogy ne ejtsem kétségbe a magra vonatkozó diagnózis szempontjából a szülöket, annál is inkább, mert a kitermelés 95%-a a normális közepes fajta.

Igaz, hogy erre a minden nap nehéz munkáját végzőkre van a legnagyobb szükségünk, mert ezeknek óriásin túlnyomó számai alkotják a társadalmat, országokat, a világrészek népeit. Ezek végzik a legtöbb, sokszor fárasztó, legtöbbször egyhangú munkát a mindennapi élet közvetlen szükségleteinek kielégítésére.

A viláért sem szabad azonban a kultúrmunka derék napszamosait orvospedagógiai szempontból lekicsinyelnünk, hanem éppen azért, mert soraikban is ezer fokozat van felfelé és lefelé, mindent meg kell tennünk nevelési szempontból is, hogy a nagy tömegmunkák elvégzői között mentül több legyen az életfeladatát jól választó és azt lehető jól betöltő elem.

Az az éppen születésében levő új tudomány, melyet *orvosi pedagógiának* nevezünk, az öröklékenység és adottságon kívül a legnagyobb figyelemre méltatja az úgynevezett *konstitúciót*. Egy kicsit nehéz nem orvosoknak megmagyarázni, mit ért ez alatt az orvostudomány, de talán legjobban úgy határozhatnánk meg, hogy az emberi testre vonatkozólag a konstitúció nem más, mint a *test egyénisége*, azaz a testi jelenségek összességében feltalálható közös jellemvonás megnevezése. Így pl. beszélünk kismövésű vagy törpenövésű konstitúcióról, vagy ennek ellenkezőjéről, a nagynövésűekről, beszélünk vagotóniás és sympathikotóniás, exsudatív konstitúcióról stb., midőn rendszeren az ily testi állapotokhoz járul, attól rendszeren függésben lévő lelki állapotokat is értjük e fogalom alatt.

Távrolról sem fedi a testi-lelki konstitúció azokat a régi közismert beosztásokat, amelyeket vérmes, melankóliás, cholерikus név alatt szoktak leírni és különbözik azon fogalomtól, melyet *alkat* név alatt szoktunk használni, pl. mirigyek alkat, tüdővész alkat stb., mert ez utóbbiak csak egy predomináló betegség megjelölésére használtatnak.

A konstitúció azután lehet öröklött (*genotyp*) vagy szerzett (*paratyp*), mely meghatározás orvospedagógiai szempontból rendkívül fontos és úgyszólván meghatározza, hogy

mit nem szabad tennünk, vagyis melyek a helytelen nevelési eljárások orvosi szempontból.

Mindezek előrebecsátása után áttérek a kérdés gyakorlati részére, midőn legelső feladatul az *egészségre való nevelést* jelentem ki.

Az embernek egyik legösibb joga és kötelessége egészségének megvédése, fenntartása, növelése és egészen bizonyos, hogy az egészségre való nevelés legelső és leghatalmasabb impulzusait már a szülői házban kell a gyermeknek nyernie, tehát az iskoláztatási évek előtt. Ha ezt az elvet sikerülne az egész vonalon keresztülvinni, a szülők szívébe oltani, akkor igazán egy új világboldogságnak alapkövét tennék le gyermekeik testében, lelkében. Ebben az új világban az egészségtannak kiforrott alapelvei, úgy a magánéletben, mint az emberi közösségekben a gyermek lelkiismeretébe plántálódna csakúgy, mint a religiók és ott kifejlődve, később egészségi szükségletté válnak, mely pedig a férfikor felé egészségi, vagy jobban mondva közegészségügyi követelménnyé (*hygienische Forderung*) nőnének.

Ez volna egy olyan új társadalom alapja, melyben az egészség mint a munkateljesítésnek és az egyén egész produktív erejének volna alapja. Már pedig ez az emberi munka minden állam *közgazdaságának egyetlen és természetes erőforrása*, mely az emberből indul ki és öhozá jut vissza.

Ilyen értelemben az *egészség* nemcsak a jó közérzés, a boldogság alapja, hanem mint az emberi munkateljesítés forrása, a *közgazdaság leghatalmasabb föllendítője*, és ezért tartom helyénvalónak itt a mi volt nagy kultuszminiszterünknek, *Trefort*nak egy életmottóját citálni, mely azt mondja, „hogy csak egészséges nemzet lehet gazdag, boldog és szabad“.

Ezért a legelső és legnagyobb feladat orvosi szempontból: az egészségre való nevelés elveit már a gyermekkorai időszakában a szívekbe beoltani, azonban már itt hangsúlyoznom kell, hogy e téren sem szabad túloznunk és az adottságokról, a konstitúciókról elfeledkeznünk. Kínos, sőt komikus az olyan ember látása, kinek összes gondja egész életében, hogy egészségét féltse és ne legyen bátorsága arra, hogy ha kell, azt erőpróbáknak, megterheltetésnek kitegye, sőt úgy mondjuk, hogy férfias tulajdonság, nagy ideális célokért egészségét és életét is feláldozni. Ez utóbbit az orvos, ki sok embert látott a végső nagy viaskodás nehéz, tragikus perceiben, sohasem fogja természetesen megtalálni és szinte kételkedik abban, hogy ép ember normális körülmények között élete feláldozására képes, de bármennyire nem természetes, mégis esztétikusabb jelenség, mint a *hypochondria*, a folyton aggodalmas, örökké panaszkodó,

mindig egészségi sérelmek után szimatoló, képzelt betegségekben tragikomikusan elmerülő ember alakja. Ez az alak ugyan emberibb, tehát természetesebb, mint az életét feláldozó, de semmiképen sem rokonszenves.

Az első feltétele annak, hogy ilyen nem rokonszenves alakokat ne neveljünk, ezen a téren is az a nagy pedagógiai elv, amit úgy hívunk, hogy a *szülő csendes példaadása*. Csendes példaadás, azaz olyan, amely nem örökös prédikációkkal és a figyelemnek minden eszközével a példaadó „*hősies* (?) személyre való irányításával” jár, tehát nem *hivalkodó*.

II.

Az egészség védelme legfőképen a *fertőző bajoktól* való megóvásban áll, de e pontnál máris erősen kidomborodik a helytelen nevelés orvosi szempontból.

Nem kell talán magyaráznom, hogy mily nagyszámú betegség állandó fertőzésének vagyunk folyton kitéve, hisz a skarlát, kanyaró, diftéria, hökhurut, tífusz, vérhas, tüdőlob, tuberkulózis, luesz stb. ismert ragadós betegségek, melyek nemcsak a beteggel való érintkezés útján, hanem olyan harmadik személyek útján, kik a beteggel érintkeztek, megkaphatók. Evő- és ivóeszközök, millió tárgy, mellyel érintkezik és különösen az isteni *pénz*, mely forog és melyet millió ember érint, benyálazott ujjjaival számlál, egyik leghatalmasabb fertőzés-közvetítő. Belátható tehát, hogy a fertőző baktériumok milliárdjai vesznek körül folyton és jutnak belénk, hogyan védekezzünk tehát ezek ellen?

Lehet-e és szükséges-e ezek ellen védekezni, ezt a kérdést kell eldönteni. Lehet, ha az egészségre való nevelés legelső feltételül a *testi tisztaságra* való törekvést jelöljük meg. A nagy angol nemzet egyik közismert közmondása: „Cleanliness is after Godliness”: „a tisztaság mindjárt az Istenség után következik”. — Ezt kell megértetni a kisgyermekkel már, mely majdnem mind erősen hajlamos a tisztátlanságra, különösen a fiú. Fürdés, szappan szorgalmas használata, mosdás, különösen a kezek és körmök tisztántartása, a bőr, a lábak tisztántartása, primitív kultúrkövetelmény. Ugyanide tartozik a száj tisztántartása és ápolása, nemcsak a jóízlés szempontjából, hanem mert romlott fogakban majdnem mindenfajta fertőzőbetegség csirái laknak és azokból kitenyészthetők, úgy hogy állandó és nagy fertőzési veszéllyel járnak az emberre nézve. Ezért rossz szokás a csókolódzás, különösen a szájon való csókolás, mely épp úgy, mint a kéz-fogás, tulajdonképen a *baktériumok kölcsönös kicserélése*. Ugyancsak nagy gondot kell fordítani a testtel érintkező fehérnemű, valamint a külső ruházat tisztántartására is,

mert köztudomású kell, hogy legyen, hogy minden szenny és piszok, még ha láthatatlan is, millió rothadásnak, fertőző baktériumoknak tápláló-talaja. Azt hiszem, hogy a tisztaság elérése terén még egy kis tulzás sem árt, de helytelen nevelés volna orvosi szempontból meg nem mondani, hogy a fertőzések ellen *vérünk* is nagy sikerrel védekezik, pl. az úgynevezett *fagociták* (falósejtek), vagy *antigén testek* útján és meg kell érteni, hogy a sokféle fertőzés *maga* akadályozza meg azt a fertőző csiráknak egymással való harca folytán, hogy egyik-másik különösen erősen fejlődjék ki, tehát hogy az egyik-másik betegség létrejöjjön. Ez az, amit *immunitásnak* mondunk, mely lehet természetes, de előidézhető mesterséges úton is.

Ezenkívül tudni kell azt is, hogy némely baktériumra, pl. az emésztés folyamata alatt, szükségünk van és sok ezerféle baktérium, mely bőrfelületünkön és bensőnkben van, nem kórokozó, de még ennél is fontosabb pont az, hogy ezen egészen esetleges minőségben és mennyiségben belénk jutott fertőzések igen sokszor a *védőoltás* jellegével bírnak. Bizonyára ismerik azt a tényt, hogy a himlő ellen himlőoltásokkal, a diftéria ellen, a tetánusz ellen, a kolera ellen, a pestis ellen stb. úgy oltunk, hogy ezen betegségben szenvedőktől vesszük az oltóanyagot, a baktériumokat, melyeket kellő szelidítés (higitás) után viszünk a szervezetbe és ezen oltások hónapokra, évekre, vagy sokszor egy egész életen át megvédik a fertőző bajtól az embereket és az abba eseteket kigyógyítják. (Dick-test.)

Azt hiszem, újat mondok, mikor még a legnagyobb és legszörnyűbb népbetegséggel, a *tuberkulózissal* szemben is ez a modern álláspont, mert ezen fertőzés ellen védekezni lehetetlen, mert levegőnk, étелеink, szőnyegeink, a villamosvonalat, melyet telekőhőgték, az utca pora, melybe a betegek váladékait köpik, a lépcsőházak levegője, az állatok húsa és teje, mind tele vannak a tuberkulózis fertőző csirájával. Bennük élünk tehát, bennük vagyunk. Azonban azt kell mondanom, hogy egy bizonyos fokú fertőzés még a tuberkulózis ellen is védőoltás jellegével bír és ami *ellen küzdenünk* kell, az maga a *betegség*, melyet leg- és legelején fel kell ismernünk.

E helyen még egyszer vissza kell térnem a fentebb említett nagy nevelési elvre, a szülők csendes példaadásának elvére, amely természetesen azt foglalja magában, hogy mindenekelőtt a *szülők* ismerjék az egyéni egészség helyes elveit és azok szerint éljenek. A szóbeli oktatás legragyogóbb fajtája, a prédikációk dialektikája teljesen hatástalanok a példaadás tettevel szemben, illetve éppen az ellenkező hatást fejt ki a környezetét, különösen szülőit figyelő kisgyermek-

ben, ha ez utóbbiak vizet prédikálnak és bort isznak. Köztudomású, hogy már kétéves gyermek rendkívül éles megfigyelője környezetének, sőt bírálója és nem éppen jóindulatú megítélője és ilyenek ismerjük őket még akkor is, ha játékaikban teljesen elmerülni látszanak.

Saját megfigyeléseim e téren érdekesek. Midőn egy alkalommal a szülőkkel arról beszélünk, hogy a villamosvonal elgázolt egy ismerősünket, akkor láttuk csak, hogy a társaságunkban lévő, de bádogkatonáival teljesen elmerülten játszó, alig kétéves fiúgyermek, egyszer csak egy katonát az ágyút vontató kocsi alá tesz és jelzi a szerencsétlenséget: „a kocsi eltiporta“. Számos ilyen példát tudnék felhozni, melyek azt bizonyítják, hogy még akkor is figyelnek ránk, beszédeinkre a kisgyermek, mikor látszólag teljesen a saját kis világukba merülnek. Ne higyjük tehát soha, hogy gyermekeink egyik vagy másik szavunkat, mozdulatainkat, cselekvéseinket nem vették észre vagy nem figyelik, mert az hibás feltevés és gyermekeink nevelésére végzetessé lehet. Soha az életben olyan erős és örökké tartó benyomásokat a későbbi tízszerannyi életév alatt nem szedünk fel összesen, mint amennyit a gyermekkor első 6—7 esztendejében.

Bámulatos, mily óriási tapasztalatokban lett gazdagabbá ez irányban is az orvostudomány, midőn az utóbbi 2—3 évtized alatt a *psychoanalysis*, a lélekelemzés tanával gazdagította a diagnosztikát és a terápiát. Ez úton tudja szinte anatómiai pontossággal az ember lelki életét, szövvényes struktúráját részekre bontani és ezúton tudta meg azt a meglepő tényt, hogy az ember egész életének összes érzéseiben és cselekvéseiben a gyermekkori impressziók uralkodnak. Az így gyűjtött nagyszabású empirikus anyag talán felülmulja a pszichológusok által gyűjtött megfigyeléseket értékben és mennyiségben, úgy hogy azt hiszem, hogy a születendő új principium, az „orvosi pedagógia“ nagy területet sajátított ki a pszichológiától. Ugyancsak az „orvosi pedagógia“ metódusai közé tartozik a *Fechner*, *Weber* és különösen *Wundt* által inaugurált „*kísérleti lélektan*“ (a psychophysiologia), melynek segítségével a lelki élet egyszerű, alapvető jelenségeit fizikális úton meghatározza. Ennek ma a *psychotechnika* terén van vagy lesz különösebb jelentősége a gyakorlati életben. Ide tartozik a *szuggesztív* úton való „nevelés“-rendszer egész nagy és érdekes területe is.

III.

A testi tisztaság után a test *ellentálló*-képességének fokozása az egészségre való helyes nevelésnek egyik iránya.

Ez az ellentállás legelőször és legtöbbször a különböző

lég hőmérsékletek iránt való megedzettségben kell, hogy megnyilvánuljon. Az ember teste bámulatos hőszabályozó berendezésekkel van ellátva, amelyek egészséges és nem túlőreg egyéneknél képessé teszik, hogy, mint a mi katonáink a mandzsuri fogolytáborban, 30—40 C°-ra túlfűtött szobák-ból 70 fokos hidegbe mehettek ki a legkisebb kár nélkül és sokszor naponta. Hibás, sőt bűnös tehát az a régi előítéleteken alapuló felfogás, hogy meghűléstől vagy légáramlatoktól betegségek keletkeznek, illetőleg, hogy minden baj innét van. Ennek éppen az ellenkezője igaz, vagyis, hogy meghűléstől és az úgynevezett „légvonattól“ soha semmiféle baj sem keletkezhetik, legfeljebb *azokban*, akik *hisznek* benne. Ezek olyankor is éreznek meghűlést és légvonatot, midőn nincs, mert pl. a száj tisztátalansága folytán megodvasodó fogak különböző arcdagاناتok kiindulási okai, mely bántalmazott helyek azután a légvonat vagy meghűlés érzését keltik fel az emberben.

A test *megegzését* hőmérsék különbségekkel szemben rendszeres *vízkezelés* útján érhetjük el a legbiztosabban, de már e pontnál figyelmeztetnem kell a szülőket, hogy jól fejlett, egészséges gyermeknél élete 5—6. éve előtt ne kezdjék, mert a test hőszabályozó berendezései csak ekkor kezdenek ele-gendőképen működni. Ugyancsak nem tanácsos ideges, rosszul táplált, halvány, vagy valamely más betegségben szenvedő gyermekeken ezt a rendszert végrehajtani, mert ezeknek csak ártunk, kivéve, ha orvosi felügyelet alatt végeztetjük.

Szoktatás tehát, nem pedig *nevelés*, melynek talán egyik alkotórésze csak az előbbi, mert nevelési szempontból helytelen, ha egyrészt túlozunk, türelmetlenek vagyunk az eljárás rendszerének rovására, vagy másrésztől iszonyúan aggodalmaskodunk, takargatjuk, melengetjük gyermekeinket.

Miként fentebb mondtam, nem *rábeszélés* útján kell az edzettség nevelési elveit rákényszeríteni a gyermekre, hanem *példaadással* szuggerálni.

Ha kisgyermekkorában megszokta, hogy a meghűléstől félnie kell és a kis nyíláson a lakásba behatóló friss levegő félelmetes ördög, mely fogakban, izmokban, szívben, tüdőben, gyomorban, májban és vesékben rettenetes nyavalyákat okoz, akkor a későbbi korban jövő felvilágosítások, meggyőző kísérletek sem képesek ezt a gyermekkori impressziót kitörölni és bármily kómikusan hangzik, még az egész orvostudomány sem, mert ismerünk számtalan orvost, ki eszének és tanulmányainak, mély meggyőződésének ellenére is hirdeti a meghűlés és a „cúg“ veszedelmeit.

A gyermekkori impressziók egy egész életre való kihatásának megdöbbentő jelenségét láttam, midőn egy igen jeles

orvostanár délelőtt 2 óra hosszan át lelkes meggyőződéssel, döntő kísérletekkel hirdette a száj útján való fertőzés baktériumos eredését, ostromozta és nevetségessé tette azt a „boszorkányi“ tant, mely szerint az arcnak friss daganatai „cúgtól“ erednek és rámutatott, hogy ott mindig rothad a foggyökér valahol, tehát: „ki vele a rossz foggal!“ Estefelé azután lakásán láttam jó nagy arc-daganattal, melyre nagynénje ajánlataira kámforos borogatást rakott! (Gyermekkori impresszió.)

A helyes felfogás nem egyszerűen a tudomány hiúságának kérdése ezen a téren, mert a helytelen nevelés orvosi szempontból csapásoknak, tragédiáknak lehet forrása.

Egy középiskolai tanár pl. elmondotta, hogy kisfiát testileg megfenyítette, mert a Duna partján szaladgált „sál“ nélkül és így meg is hűlt, sőt ezért magas lázai, torokbaja és valami vörös kiütése van. Ez a szegény megvert gyermek a kilencedik napon skarlátban meghalt és ekkor kiderült, hogy apja skarlát miatt otthontartott gyerekekhez küldöztette, hogy a világon mindennél fontosabb „leckét“ megmutassa, mert a fertőzéstől nem féltette, abban nem hitt, csak a *meghűlésben*.

A villamoskocsikban is riadt sikongások között csukatták be az ajtókat és szellőztető nyílásokat, mert félnek a „cúgtól“, mely pedig friss légáramlat útján alkalmas a negyven ember kilégzésétől és köhögésétől beszennyezett levegő tisztítására, mely nélkül az ott ülő 8—10 nyílt tuberkulózisban szenvedő könnyen fertőzheti a többieket.

A szülők csendes példaadásának parancsoló szava, hogy ők a friss levegőnek, az áldásos napfénynek rajongó hívei legyenek, kerüljék a zárt levegőt, port, füstöt és akkor az őket szigorúan figyelő gyermek közismert imitativ tulajdonságai folytán *utánozni* fogja.

A megvédett egészség *megnövelése* a további kötelességünk, az egyén testi állapotához, konstitúciójához alkalmazott *testi munka*, mozgás és torna által, mely lehetőleg friss levegőn, a szabad természetben játszódjék le. Bizonyos fejlettségi fokon azután játékok és sportok is helyükön vannak, így a turisztika, úszás, kerékpározás, evezés, lovaglás, korcsolyázás és ski. A játékok közül különösen a golf, a krikett, tennisz, futball, de mindezeket *kiválogatás* útján az egyén testi-lelki diszpozíciója és ezzel, ha összhangba hozható, annak *hajlama* és *kedve* szerint. Mindenesetre itt is nagy hiba volna a *túlzás*, és amily okos és kíváncsi a verseny, valamint a nagy önfegyelmzésre tanító *tréning*, annyira kártékonnyá lehetnek mindezek bizonyos mérséklet és orvosi tekintetek nélkül.

Ez utóbbiak alkalmasak a *becsvágy* élesztésére és növelésére, ahol ezen lelki erők fogyatékosak, de nagy hiba volna

ezeket kórosan fokozni ott, ahol úgyis nagyok, vagy ahol hiányzik az erre való testi-lelki képesség, mely fokozatos kiképzésre sem alkalmas.

Súlyos szívbántalmak, súlyos neuraszténiák, vérszegénységi állapotok kerültek így már szemeim elé, melyek helyes orvopedagógiai úton elkerülhetők lettek volna. Futball és evezős-versenyek után a nagyobbfokú szívtagulás szinte szabály, mely sokszor maradandó.

IV.

Az egészség fenntartása és növelése ellen a legtöbb hibát és bűnt a *táplálkozás* terén követik el általában. A higiénés nevelés hiányai miatt e téren csodálatosan tunya a közgondolkodás, mely egy közönséges cséplőgép fűtésére tanult gépészt alkalmaz, ki a gép építési anyaga, szerkezeti erőssége és a végzendő munka szempontjából szabályozza a fűtést. Ugyan hányan gondolnak arra, még a művelt körökben is, hogy minden egyes ember kényes, szövevényes gépezet, melyre különböző nehézségű munkateljesítés vár, sokszor igen nehéz körülmények között, ki gondolna arra, hogy mily végtelen fontos a táplálkozás szabályozása, mely analóg a gép fűtésével.

A sok évezreden át kialakult egyszerű polgári táplálkozásmód általában jó, plasztikus, azaz a mindenkori viszonyokhoz alkalmazkodni tudó, azonban okos és helyes orvosi tekintetek nélkül sok bajnak lehet oka. Egynémelyeket túlságosan elhízal, míg másokat betegesen sovánnyá tesz, egyszer túlságos vérbőséget, máskor veszedelmes vérszegénységet okoz és számtalan tartós ideges állapotnak a munkateljesítés nagyfokú csökkenése az oka és sokszor forrása a nagy „anyagesere“-bántalmaknak (köszvény).

A célszerűtlen „fűtés“ teszi tönkre ezt a drága szép gépezetet, az emberi testet, úgy, hogy a nagy Széchenyivel elmondhatjuk: „Elvész az én népem, mert tudás nélkül való“.

Az állatot általában, miként sok más élettani jelenségében is, valami titokzatos erő, az „ösztön“ szabályozza. A felnőtt embert a vágyak, alkalmak és anyagi viszonyok, a gyermeket pedig a szülő vagy nevelő. Sokszor ez egészen rendjén is van, de legtöbbször a *túltápláláshoz vezet*, mely sok komoly bajnak forrása. Sokszor láttam, hogy az imént torkosságokkal megtömött kis gyereke milyen módon erőszakolják bele az ebédet, midőn a szülők egyike vagy másika kér, könyörög, hízelkedik, parancsol, táncol, énekel, fűtyül, ezüstórát ígérget, csak hogy lenyelje a gyerek azt a mennyiséget, melyet a *szülők* kívánnak és nem gondolnak arra, hogy hosszú időre

elrontják étvágyát és így ártanak fejlődésének. Szinte szeretném, ha egyszer a felnőtteket tömnék így meg, hogy megértsék a gyerek kínjait és életundorát és talán akkor megértenék, hogy mily hamis feltevésen nyugszik az a gyakori panaszuk: gyermekük éhen hal, mert nem akar enni! Ne higgyenek abban, hogy normális gyerek nem eszik, ha éhes, hisz már a csecsemő is hangos lármával adja tudtul, hogy megjött az étvágya.

A beteg táplálkozása az már más kérdés, melynek rendezése az orvos tanácsa alapján kell, hogy történjék. Helyes, ha a táplálkozás az élet első 5–6. évében lehetőleg pontos időben történik, de ezen életéven túl a kínos pontosság helytelen szoktatás és nevelés, mert a gyermeknek már elég korán azt is meg kell tanulnia, hogy nem lesz beteggé, ha nem olyan pontosan szedi táplálékát. Ez már az életre való előkészülés egyik pontja. Mindenesetre azonban az eszközök és kezek, a száj és fogak tisztántartása mellett legfontosabb, hogy a gyermeket az ételek jó megrágására tanítsák (Fletsher).

Fűszerezni, sózni mentül kisebb fokban szabad csak és amennyire tehetjük, ne szoktassuk korán a gyereket *hús-ételekre*, mert mindezek fölöslegesek, ártalmasak és a belső szerveknek, különösen a veséknek, gyomornak, bélrendszernek korai kimerüléséhez vezetnek.

Éppen ez okból tilosak az ú. n. élvezetiszerek (babbávé, tea, kakaó, csokoládé), melyek minderösen izgató alkaloidokat tartalmaznak, de mindenekelőtt szigorúan tilos a legnagyobb méreg, az *alkohol*, minden alakjában. Szomorú, hogy erről még mindég kell beszélnem, de a tapasztalás kényszerít rá, mert még mindig sok esetben látom, hogy borkedvelő és alkoholfogyasztó családban a bort általában és a gyermekeknek különösen egészségesnek, a vörösbort pedig vérképzőnek tartják és nem tudják, hogy az alkohol a legnagyobb csírméreg, mely nemcsak belső szerveit teszi tönkre a gyermeknek, gyógyíthatatlanul mérgezi idegrendszerét, szívét, veséjét és akadályozza növekedésében, fejlődésében. Erőtlenné, lustává, munkakerülővé tesz, öl és butít és később bűnözővé tesz. Persze itt is a csendes példaadás a fő nevelőerő, bár tapasztalatból tudom, hogy az időszült alkoholmérgezés folytán elmebeteggé váltak bemutatása is jó hatású.

A dohányzás szintén igen nagy méreg, mely különösen az idegrendszerre, szívre, tüdőre hat, oka számtalan korai véredényelmeszesedésnek, súlyosan megbénítja a látást, hallást és a propagáció erejét. Ne dohányozzanak tehát a szülők és különösen az anyák ebben a drága időben, mert ez utóbbiaknál rakoncátlanabb szenvedéllyé lesz, mint a férfiaknál. Ha mégis fejlődő gyermekük nagyon megkivánná, ajánlom, hogy

mielőbb gyujtson szivarra, pipára, mert a reakció oly undort keltő, hogy sok esztendőre elveszti a kedvét a további kísérletektől.

V.

Ezekután csak röviden érintem a genitális élet körébe tartozó nevelési hibákat, miután azokról ugyane helyről három ízben is tartottam előadást, midőn a serdülőkorról beszéltem. Szomorúnak tartom, hogy még mindig a pince sötétségébe és penészébe rejtik e nagy kérdés megbeszélését, pedig ha el akarjuk kerülni azt a sok nyomorúságot, tragédiát és ferdeséget, mely ezáltal keletkezik, akkor ki kell vinni az egész ügyet a világosságra, a fényes napra! Az egészségtan és nem egyéb tanítások uralkodjanak a kérdés felett és hassanak azokra jótékony szabályozással, akkor nem lesz a kultúra az ember nagy csapása.

Kényelem, lustaság, puha meleg ágy, túltáplálás (különösen tojásételekkel), alkohol, fűszerezés; továbbá a felnőttek trágár beszédei, indecens viselkedése, színház, mozi stb. mind alkalmas tényezők a nemi élet korai kiserkentésére és azon szomorú következményekre, melyek ezzel járnak, ellenben torna, mozgás, egyszerű katonás életmód, a szülők decens viselkedése a genitális élet nagy törvényeit a normális határok között tartja. Ma többet nem szabad mondanom.

Végezetül arra a nagy kultúrtényezőre szeretném a szülők figyelmét irányítani, amit közegészségügynek nevezünk.

A magánegészség nagy kultusza csak akkor tud igazán érvényre jutni, ha a közös egészség szolgálatában áll, hisz a mi egészségünk függ embertársaink egészségétől és jóindulatától.

Boldogságot, életörömet, munkakedvet és munkaképességet jelent a személyi egészség; a közös egészség ugyanezeket és, mint előbb mondtam, még vagyont, gazdagságot is a nemzet számára, tehát százszorosan-ezerszeresen kötelességünk az egészségre való nevelés, illetve mindannak kerülése, ami a nevelésben hiba vagy helytelen orvosi szempontból.

„Nincs a világon más olyan talaj, mondja *Stanley Hall*, hol az elvetett magból gyönyörűbb virágok nőnének, mint a gyermeki lélek!” Arra kérem tehát a kedves szülőket, együttesen: *vessünk magvakat, ültessünk virágokat!*

IRODALOM.

KÖNYVISMERTETÉS.

Nagy László: *Didaktika gyermekfejlődéstani alapon. A nyolcosztályú egységes népiskola tanterve. II. rész. Az V—VIII. osztály tanterve és didaktikai problémái.* Budapest, 1921. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság. 115. l.

Nagy László a magyar gyermektanulmány megteremtője és legkiválóbb művelője. Nem termékeny pedagógiai író. A magyar miliő nem kedvez a pedagógiai kutatásnak és irodalmi működésnek. Általában az a benyomásom, hogy Nagy László a magyar tudós jellemző nehézkességével kutat és állapít meg. Nem is csoda. Egy rohamosan fejlődő tudománnyal lépést tartani nehéz és fárasztó feladat. Nagy László emellett eredeti kutató is. Dolgozatai hazánkban is, külföldön is elismerésre találtak. Eddig részletkutatásokban tűnt ki az ereje. Bizonyos ingadozás, nehézkesség jellemezte. Lankadatlan érdeklődésével és kutatásával, sokoldalú olvasottságával, gondolatainak gyakorlati kipróbálásával elérte teljes kibontakozását, kiforrottságát. Személyét és elveit hevesen ostromolják jobbról és balról egyaránt. A pedagógia úttörői sohasem népszerűek korukban. Az újítók mindig ellenszenvesek. Nehéz azoknak sorsa, akik csak egy kevésbé is megelőzik korukat. Pedig Nagy László tipikusan magyar lélek, tele realitással, alkalmazkodó képességgel. Alkotó szellem. Gyermektanulmányi társulatnak, múzeumnak, folyóiratnak, könyvkiadóhivatalnak, gyermekszórakoztatásnak, szülők pedagógiai oktatásának, új iskoláink megszervezése, tanítóképzésünk átalakítása, lélektani laboratóriumok felállítása, szervezése és vezetése mind az ő érdeme. Kutatásai, elvei, módszerei mind rokonok a magyar nép törekvéseivel, szükségleteivel, ideológiájával. A jobb oldal éppúgy a magáénak vallhatja, mint a bal oldal. Felette áll a pártoknak és a világnézeteknek. Benne van az egész nemzetben. A konzervatív és progresszív hagyomány egyaránt hatottak rá. Egyező tulajdonságokkal bír a legnagyobb eredeti magyar szellemekkel. Bízvást merem állítani, hogy legkiválóbb pedagógiai gondolkodóink közé tartozik. Sokat, nagyon sokat köszön neki a magyar pedagógiai tudomány és gyakorlat. Vannak nála gyakorlatibb szellemek, akik épp ezért nagy karriért futottak meg, s pedagógiai elveik hirdetésével és adminisztrációs vezető munkájukkal több alkalmuk van a magyar köznevelésre befolyjni. Nagy Lászlónak egyetemi tanszéket kellene adni, vagy módot teremteni, hogy az ifjúság szellemének, a köznevelés reformjának irányításában részt vegyen s nagykoncepciójú iskolareform-kísérleteket irányíthasson. Kíváncsú lenne, ha egy vidéki magyar

kultúrterület, vagy Budapest pedagógiai reformjainak vezetésével megbíznák. Míg mások elvei és személye ellen küzdenek, nekünk mesterünk, barátunk, akitől az autonóm pedagógia megteremtését, az európai pedagógiai tudományba és gyakorlatba való bekapcsolódás elősegítését, az önálló kutatás támogatását várjuk.

Pedagógiai irodalmunk eredeti művekben nem gazdag. Népiskolai pedagógiánk különösen kevés tudományos munkával dicsekedhetik. Nagyobb értekezések még akadnak, de összefoglaló munkáink nincsenek. Didaktikánk csak egy van. Ez Kármán Móré. Nagy László műve vetekszik és sok tekintetben felülmúlja Kármán művét, viszont egyes szempontokból alatta marad.

Mindkét munka kora tudományos álláspontján áll, s mindkettőben vannak tökéletesen eredeti egyéni és nemzeti vonások. Nagy László művének főerénye, de egyúttal gyengesége a gyermektanulmányi szempontok egyoldalúsága, melyet ugyan iparkodik a társadalmi szempontokkal kiegészíteni. Igyekszik az individualis pedagógia béklyóiból kiszabadulni, de azért teljesen autonóm didaktikai elméleti és gyakorlati tant nem állít össze. Rendszerét nem a szükségletek fejlődéstana alapján dolgozza ki. Már Dékány István rámutatott arra (Athenaeum, 1921. 4—6. A kultúrpolitika mivolta és viszonya a szomszédos tudományokhoz), hogy az elméletet a tapasztalati világból indukálva kell deduktív rendszerre kiépíteni, ismerve a múlt és a jelen viszonyait és követelményeit, kell a célokat és a hozzávezető módszereket megállapítani. Németországban a kitűnő herbarti pedagógiai rendszert iparkodnak autonóm pedagógiai tudománnyá fejleszteni. Nagy László műve hagyományos magyar szellemi torzó. Töredék. Egy nagy koncepció részlete. Megkapó és felette értékes, de saját kiegészítésünkre szorul. Ebben az áldatlan magyar társadalmi és gazdasági viszonyok a hibásak.

Nagy László a nyolcosztályú népiskola négy felső osztályának didaktikáját adja. Hiányzik a bevezetés. Nincsenek felállítva az alapproblémák. Hiányzik a négy alsó osztály didaktikája. Nagy László azzal érvel, hogy a négy alsó osztály didaktikájának nincsen problematikája. De még mennyire van! Viszont igaz, hogy ez a hiány pótolható a gyermektanulmányi társulat új iskolájának megszervezéséről szóló eddig megjelent tudósításokból és a Nagy László fogalmazásában megjelent iskolaszervezettenből. Ez a könyv a négy felső osztály tantervét és didaktikáját adja. Alapul a nyolcosztályú népiskolát veszi. Most nem térhetek ki a nyolcosztályú népiskola szervezettani problémáira, de úgy

érzem, hogy Nagy Lászlónak nem lett volna szabad ezen kérdések elől teljesen kitérni. Sajnos, sok szükségletet és követelést nem vett tekintetbe. Nagy László szeme előtt a differenciált, de egységes népiskola lebegett. Művében azonban inkább az egységes, mint a differenciált iskolát tartja szem előtt. A gyermeki érdeklődések, tehetségek, akaratok nagyobb differenciációt kívánnak. Mégis rendkívül örülünk, hogy végre egyszer elkészült egy rendszer gyermektanulmányi szempontok szerint. Ezzel a külföldet megelőztük. E didaktika gyermekfejlődéstani alapon épült fel. Először mindig a lelki fejlődést adja, abból építi fel a tantervet, s ennek megtanításának módszertanát. Ezzel a hivatalos pedagógiától eltért. Nem osztályok szerint csoportosítja az anyagot, hanem korok szerint. Két fejlődési ciklust állapít meg. Az 5—6. és a 7—8. évesek korát. Azt hiszem, hogy még ez is egy kissé erőltetett. Helyesnek minősítem a pedagógiai célok korszerű csoportosítását, de talán még jobb lenne csoportok szerint állítani össze a pedagógiai célkitűzéseket és módszertani útbaigazításokat. Rendkívül értékesek Nagy László lélektani elemzései, az azokra épülő tantervi szükségletek és követelések összeállításai és módszertani fejtegetései. Elsősorban a gyermek személyiségének kialakítására törekszik, a közösségbe akarja bele nevelni, hogy azután azzal össze tudjon forrni. A fősúlyt az egységes tanításra, a szerves fejlődésre veti.

Nem egyes tárgyakat kíván tanítani, hanem az összes testi és lelki erőket kívánja művelni és életismerethez akar elvezetni. A mű két részre oszlik. Az V—VI. osztályokban az alkotó munkára, nevelésre, a VII—VIII. osztályokban a társadalmi ismeretek tanítására veti a súlyt. A kapcsolatok, az összefüggések fenntartására helyesen törekszik. Vannak tételei, melyeket nem tudunk mindenben elfogadni. Az idegen nyelvek tanításáról szóló rész gyengébb, s nincs kellőképp megalapozva. Nem veszi kellő figyelembe a nyelvteljeséget, mely pedig korán tör elő és szintén gondos ápolásra szorul. Csak helyeselni tudjuk, hogy mindig síkra száll a gyermek szabadságáért, önállóságáért, aktivitásáért, gazdasági termeléséért, művészi kibontakozásáért, autonómiájáért, stb., bár nem mindig van mindegyikre kellő tekintettel. A külföldön ma feltörekvő pedagógiai elveket nem mindig honorálja eléggé. Össze van egészen nőve a magyar föld konzervativizmusával, s noha reformer, mégis inkább a közszükségleteket tartja szem előtt és sok társadalmi differenciált szükségletet nem vesz figyelembe. Óvakodik merészebb, távolabbfekvő célokért dolgozó rendszert összeállítani. Nyugodt, józan, tömör. Higgadt és józan világfelfogással, nagy ember- és gyermekszeretettel, sok realitással, a jelen

viszonyokkal számolva, általános népművelési követelményeket tartva szem előtt, dolgozta ki a művet. Nem bírál. Részletekbe nem megy bele. Irodalmi utalások hiányzanak. A reformiskolák példáira nem hivatkozik. Néha egészen kompendium jellegűvé válik. Így a zeneoktatás didaktikájánál, stb.

Végigolvasva azonban a művet, elfeledjük az egyenlenségeket, elfeledjük gyengéit. Kibontakozik előttünk a rendszerező szerző a maga nemzeti alapon álló, korára támaszkodó, a problémákat becsületesen megoldani törekvő, kemény, világos, gyakorlati magyar feje, egy igazán európai értelemben kiművelt emberfő lelkivilága. Hálásak vagyunk neki azért, hogy gondolatait végre rendszerbe foglalta, s egész életének fáradságos munkáját végre feltárta előttünk. És egy pillanatra megállítva a magyar tudományos és gyakorlati pedagógia munkásait, igazat kívánok neki adni, mikor reformgondolatainak és törekvéseinek védelmére kel és tiltakozik az erőszakos pedagógiai átalakítások ellen. Nagy László a fokozatos átalakítás híve. Módszertani, tantervi, iskolaszervezeti átalakításokat sürget. A gyermektanulmányi alapon megszervezett és felépített nyolcosztályú népiskola tanterve és didaktikája valóban méltó arra, hogy vele tanítók, tanárok, tudósok, nevelők, szülők, kultúrpolitikusok, szóval az egész magyar társadalom foglalkozzék. Ha ez megtörténik, miben nem kételkedem, akkor Nagy László életmunkája nem volt hiábavaló. A szerzőt pedig kérjük, hogy folytassa a rendszerező elméleti munkáját s iskolaszervezeti tevékenységét. Elérkezett abba a korba, amelybe a nemzet számára sokat alkothat. A tudósok ilyenkor alkotják legszebb, legmonumentálisabb műveiket. Tisztább, nagy áttekintésű, gazdag tapasztalatokon nyugvó, kiforrott rendszerező művekre van az önálló magyar pedagógiai tudománynak szüksége.

Bittenbinder Miklós dr.

Szülők könyvtára. Az 5. füzetben megjelentek:

A gyermek szemének gondozása. Írta: *dr. Imre József.*

A fül, orr, torok bajai és gondozása. Írta: *dr. Wein Zoltán.*

A gyermek bőrének gondozása. Írta: *dr. Poór Ferenc.*

A 4. füzetben megjelent:

A gyermekek táplálkozása. Írta: *dr. Heim Pál.*

Budapest. A „Studium“ kiadása. 1926.

Közegészségügyünk, különösen iskolaegészségügyünk minden szülőtől megkívánja, hogy végre a minden babonától

és a közhit téves eszméitől mentes, egészségtani alapfogalmakkal gyermekei egészségének megóvása érdekében tisztában legyen. Mert hogy kívánhatjuk meg a gyermektől a már tőle egyáltalán megkívánható higiénikus gondolkodást, ha azt a gyermek a szülőknél nem tapasztalja s ha azok a jó példával elől nem járnak.

Hézagpótló munkát végzett a Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság, midőn alábbi szerzőket, orvosi rendünk kiemelkedő egyéniségeit, a profilaxis célját szolgáló műveik megírására kérte fel és ezen műveket az *Imre Sándor* professzor szerkesztésében megjelenő „*Szülők Könyvtára*” sorozatában ki is adta.

E könyvekben igen sok érdekes és gyakorlati szempontból rendkívül tanulságos észleleteit, tapasztalatait és tanácsait írják meg a szerzők.

Dr. Imre József szemészprofesszor „*A gyermek szemének gondozása*” c. művében a profilaxisra fekteti a fősúlyt s szerinte ezen a téren sokat tehetnek a szülők. Már az iskola előtti korban is fontos, hogy a gyermek helyesen megvilágított helyiségben játszadozzék. Az íróasztal helyzetét gondosan kell megválasztani. Nem kisjelentőségű a gyermekszobában a falnak a színe. Fontos az ülőhely (pad, vagy szék) viszonya az asztalhoz. Rossz szokások kiküszöbölendők: szemekkel babrálás, szemdörzsölés eltiltandó. Ügyelni kell a kéz tisztaságára, mert a szem megfertőzésének ez egyik leggyakoribb oka. Már korán kell a gyermekeket arra szoktatni, hogy kezükön piszkot ne tőrjenek.

Amint észreveszünk oly jelenséget (pislogás, szemhunyorítás, szemhéjak vörössége, fejfájás, szédülés stb.), mely a gyermek szemeinek valamely fénytörési hibájára (közel-, messzelátás, astigmia stb.) utal, vigyünk idejében szemorvoshoz, aki, ha szükségét látja, üveget rendel a gyermeknek, mellyel elérjük azt, hogy a látás nem romlik tovább, vagy idővel ismét teljes lesz, úgyhogy az üveg idővel elhagyható.

Dr. Wein Zoltán kórházi főorvos „*A fül, orr, torok bajai és gondozása*” c. művében meggyőzően ecseteli a hallószerv épségének s a hallásnak fontosságát. Elmondja a hallás zavarainak különböző okait. Az egyes eset megítélésében, a helyes kórisme felállításában az orvosnak jelentős segítséget nyújthat a tájékozott szülő helyesen irányított megfigyelése.

Elmondja a középfülgyulladásról szükséges tudnivalókat s annak következményeit; a mandolának, illetve garatmandolának szerepét a gyermek szellemi előhaladására vonatkozólag; a fertőzőbetegségekhez társuló középfülgyulladást s annak lefolyását.

Rendszerint az orvosi kézbe nem idejekorán került esetek váltak krónikussá.

Figyelmeztet a fülfolyás körül tapasztalt balhitekre és az ezekből származó következményekre.

A mandolákra vonatkozólag elmondja azon okokat, melyek azoknak műtéti eltávolítását teszik indokolttá.

Kiemeli a túl nagy mandoláknak, a gyermeknek úgy testi, mint szellemi fejlődését befolyásoló, gátló hatását. Rendszerint a nagy mandolák okai a nyitott szájjal való alvásnak, a következményes orr-gégehurutnak, az orrhangú beszédnek, a bárgyú arc kifejezésnek.

Mindezek egycsapásra megszűnnek a szükséges műtét elvégzése után.

Megtanít a helyes orrfúvásra, a fül, orr és torok helyes ápolására, valamint a száj gondozására és tisztántartására.

Elemi tudnivalók és mégis mennyi anomáliával találkozunk e téren is!

Dr. Poór Ferenc egyetemi tanár „*A gyermek bőrének gondozása*“ c. művében köztakarónk, belső szerveink burkolata épségének fontosságáról ír. Az erre vonatkozó általános, mint részletes tudnivalókat minden szülőnek ismernie kell, aki gyermeke „higiénikus“ nevelésével csak valamit is törődik. Ír az ótvarról s az ezzel kapcsolatos babonáról, továbbá az ekzemáról, mely nem csupán hiányos tisztántartás, hanem táplálkozási zavarok következménye is lehet.

Dr. Heim Pál egyetemi tanár „*A gyermekek táplálkozásáról*“ ad a szülők kezébe a táplálék és táplálkozás sok kérdését felölelő könyvet.

Mindenekelőtt a táplálkozás céljáról, azután az éhségről és az étvágyról ír nagyon érdekesen. A táplálóanyagok szerves és szervetlen alkatrészeket tartalmaznak. Ezeket felsorolja s megállapítja egyiknek előnyét a másik felett. Kiemeli a vitamin fontosságát.

Az ember táplálékának vegyesnek kell lennie és valamely táplálóanyag értékét nemcsak annak fehérje-, zsír- vagy szénhidráttartalma adja meg, hanem rendkívüli fontossága például a vitaminingazdagságban rejlik. Legyen változatos a gyermek tápláléka, tálaljuk azt ízletesen s terítsünk is neki, jelezve a fontos aktust.

Az étkezés nem a nevelés és nem a büntetés eszköze.

A táplálkozás menetét igen érdekes és eredeti példákkal illusztrálja. Az étvágytalanság okát az esetek nagy részében a gyermek neuropathiájában látja s erre vonatkozólag nagyon is meggyőző tanácsokat ad.

Olyan sok a rosszul táplált és rosszul fejlett gyermek,

hogy kivétel nélkül minden szülőnek el kell olvasnia e könyved és népszerű formában írt könyvet, mely hasznos tanácsokat ad a gyermekek racionális táplálására nézve, melynek eredménye aztán még a tanulásban való könnyebb előrehaladásban is mutatkozni fog, ami minden szülőnek hő óhaja, a gyermeknek pedig elemi érdeke.

Dr. Bródy Ferenc.

Dr. Kármán Elemér: *A gyermekek erkölcsi hibái és betegségei.* 1922. Novák Rudolf és Társa. 35.000 K.

Kármán Elemér végre összefoglalta, rendszeresen feldolgozta eddigi kutatásai eredményeit. Részletkutatásai szétszórva jelentek meg különböző folyóiratokban. Így áttekinthetőségük meg volt nehezítve. Most nemcsak ezen a hiányon segített, hanem alapvető kézikönyvvel lepett meg bennünket. Az a feladat, melyre most vállalkozott, nehéz és veszedelmes volt. Kármán Elemér egész életén keresztül kriminálpedagógiával, jobban mondva a fiataikorúak jogi kérdéseivel foglalkozott. Most az erkölcsi nevelés általános és széles mezejére tért át. Ő, aki elsősorban az elmélet embere, a gyakorlat terén akart részletes útbaigazításokat adni. Ő, aki elsősorban tudományos ember, a népszerűsítés munkájára vállalkozott. A nagy területet átfogó munka írása természetesen fogyatékosságokkal van összekötve. Kármán sem tud a hibáktól szabadulni. Művében hiába keressük a tulajdonképeni kriminálpedagógia széles és alapvető kidolgozását. Nem látjuk a magyar kriminálpedagógia történetét, eddigi rendszereit, módszereit, intézményeit, nem kapunk semmit a külföldi kriminálpedagógiából. Sőt Kármánnak rendszerét sem látjuk a maga tisztaságában és eredetiségében felépítve. Érdekes, hogy éppen speciális szakterületén ad a legkevesebbet. Úgy látszik, hogy Kármán más tehetséggel rendelkezik. Alapgondolata helyes. Azonban van és lesz kriminálpedagógia, s jól esett volna, hogy ha annak szempontjait és külföldi rendszereit akármilyen szűkszavúan, de megismerteti. Kármán az általános erkölcsi nevelés elméletét és gyakorlatát dolgozta ki. Jóllehet szakmájától teljesen nem tért el, de azért eléggé elkalandozott. Örömmel és készséggel ismerem azonban el mindjárt itt, hogy mély és alapos, szinte mondhatnám klasszikus munkát végzett. Az erkölcsi nevelés a pedagógia elméletében és gyakorlatában a legkevésbé feldolgozott és tisztázott terület. Sokat írtak róla, de mivel a neveléstan legnehezebb problémája, a legkevésbé tudták szavakba foglalni, tudományosan megfogalmazni. Alapvető tudományos munka a magyar szakirodalomban különösen kevés található. Ami eddig ren-

delkezésünkre áll, az mind irányzatos és tudománytalan, s egy sem áll a tudomány mai álláspontján.

Nagy segítségére van édesapjának, *Kármán Mór*nak, a legkiválóbb magyar pedagógiai teoretikusnak kiforrott rendszere, amelyet átvesz, bár nem szolgai módon. Mégis szívesen vettük volna, ha itt is jobban a maga lábán járt volna, s az átvett rendszer továbbépítésére is gondolt volna. Erős hatást gyakoroltak rá a szociológia és a természettudományok s jól esik azt is megemlítenünk, kiemelni, hogy a gyermektanulmánnyal és a gyermeklélektannal állandó és erős kontaktusban élve, sokat tanult a környező segédtudományoktól. Ezeket a forrásokat még sok, különösen újabb, klasszikus művel lehetett volna szaporítani, sőt, talán kellett is volna kibővíteni, mert gyakran idejét múltnak érezzük a fejtegetéseket. *Kármán* iparkodik induktíve eljárni, de azért mindig törekszik a gondos szintézisre. Szépen, gondosan építi fel a saját rendszerét. Ezzel közreadta az első rendszeres erkölcsi neveléstant. Csak az a kár, hogy erkölestani alapvetést nem ad, az erkölcsi rendszereket és azok kifejlődését nem ismerteti. Erkölestana ideáлизmusnak látszik, felvilágosodott. Mindez jól esik. Szerettük volna azonban az individualista szempontok mellett a kollektív erkölestan követelményeit és szabályait jobban érvényesülni látni.

Az erkölcs problémáiról szóló hosszú értekezéssel fejtegetéseinek alapját veti meg. Erkölcsi neveléstana négy részből épül fel: a testi, az érzelmi, az akarat és az értelmi nevelésből. Ezek a fejtegetések rendkívül sikerültek és az ajánlott módszerek valóban nagyrészt célravezetőek. A szerző harmonikus, gyakorlatias gondolkodása, nemes érzülete helyes irányba lendíti, vizsgálódásait elfogadható eredményekhez vezet el. A szülő és a nevelő kitűnő útbaigazítást, a teoretikus alapvető elemzéseket és fejtegetéseket kap.

A szerző általában alapos és érdemes munkát végzett.

Bittenbinder Miklós dr.

Weszely Ödön dr.: *Bevezetés a neveléstudományba. A pedagógia alapvető kérdései*, Budapest, 1923. Eggenberger-féle könyvkereskedés.

Weszely a nevelés számára nem merev rendszert ad, hanem széles perspektívát nyit. A nevelést viszonyba hozza a világegyetemmel, az életfeladattal, a történelmi fejlődéssel. A nevelés céljául a kultúra továbbadását és a továbbfejlesztésre való képesség megteremtését tűzi ki. Jól esik olvasni a kultúráról szóló finom és lelkes fejtegetéseit. Rendszerét ügyesen és eredetien iparkodik összekapcsolni a világnézettel

és az értéktudománnyal. Szívesen használja fel az újabb kutatások eredményeit a fejlődésről, a gyermekről, a milióról és a nevelő személyiségről szóló fejtegetéseiben. Részletesen szól az utolsó évtizedek pedagógiai irányairól és igyekszik azokból kihámozni azt, ami szerinte bevált. Szívesen állapítjuk meg, hogy Weszely barátja a haladásnak és óvakodik a túlzásoktól és szélsőségektől. Igyekszik a multnak minden értékes kincsét megőrizni, de óv a megállástól úgy a tudományban, mint a gyakorlatban. Értéke a műnek, hogy rengeteg anyagot hord össze és ezzel lehetővé teszi mindazoknak a modern problémákkal való foglalkozást, akik bármely oknál fogva nem tudnak azokhoz a könyvekhez és forrásokhoz jutni, amelyek lehetővé teszik az áttekintést és a véleményalkotást.

A munka stílusa népszerű. Megvan benne az angolok világossága és szabatossága, a franciák könnyedsége és kellemessége, a németek tartalmassága és módszeressége. Törekszik a pedagógiát kedvelté tenni. A hév gyakran elragadja. Weszely igazi, jó nevelő. Tehetséggel, tárgyilagossággal, elismeréseméltó gyakorlati érzékkel dolgozik a nemzeti műveltség továbbadásán és továbbfejlesztésén.

De nagy érdemei mellett is feltűnő, hogy Weszely agyonghallgatja a magyar úttörőket és kísérletezőket, s nincs egyetlen jó és elismerő szava legnagyobb mártír kutatóink és kísérletezőink számára. Nagyon hibáztatjuk, hogy a németek mellett teljesen hiányzik a magyar gondolkodók, kultúrpolitikusok és gyakorlati emberek részletes ismertetése. A sok értékes régi és új magyar pedagógus megérdemelné, hogy velük alaposan foglalkozzanak hazánkban és a szakemberek éppúgy ismerjék őket, mint a nagyközönség.

Dr. Bittenbinder Miklós.

A német nyelv helyes megtanulása a mindennapi életből és a kereskedelem köréből vett társalgás alapján magántanulásra való használatra, írta *dr. Szidon G. Károly*, felsőkereskedelmi iskolai tanár. Ez a könyv, melyet a nm. minisztérium is 44.914. sz. a. ajánl, az első, amelyből mindenki idő, pénz és energia megtakarításával biztosan, könnyen, rövidesen és egész *egyedül* elsajátíthatja a német nyelvet. Új módszerénél fogva a pedagógusoknak, hézagpótló mivoltánál fogva pedig mindenkinek a legmelegebben ajánlható. Ára öt pengő, a gyermekre való hivatkozással az összeg előzetes beküldésével egyenesen a szerzőnél (Budapest III, Lukács-utca 4.) csak 53.000 korona.

HÍREK.

Előadások a Szülők Iskolájában. A Szülők Iskolája az idén a negyedik évfolyamába lépett. A Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság még 1918-ban létesítette ennek elődjét dr. *Dienes Valéria* indítványára „Anyák Iskolája” néven, amelynek vezetője is lett. Másfél évig állott fenn s 1919 tavaszán szűnt meg. 1923 őszén kelt újra életre a *Budapesti Népművelési Bizottság* anyagi és erkölcsi támogatásával *Novágh Gyula* titkár lelkes buzgalma következtében, *Szülők Iskolája* néven. Ez a Szülők Iskolája ettől fogva nevezetes szerepet játszott a Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság életében. A szülők szövetkeztek s megalakították a *Szülők Szövetségét*, mint a Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság szakosztályát. Azóta ez a szövetség gondoskodik közvetlenül a Szülők Iskolájának fenntartásáról, ami itt röviden el nem mondható sok nehézséggel járt. Az eszme különben életrevalónak bizonyult s a népművelési titkárok a vidéken, *Miskolcon* és *Kaposvárt* is alapítottak Szülők Iskoláját a Szülők szövetségének védnöksége alatt. 1925. év őszén pedig a Szülők Szövetsége Budapesten létesített egy másik iskolát a vágutcai Népházban a *munkás szülők számára*. Ez utóbbi az idén a 2-ik évfolyamába lép.

Az 1923 óta fennálló Szülők Iskolája a fővárosi Pedagógiai Szemináriumban (VIII, Mária Terézia-tér 8.) tartja előadásait.

I. A Pedagógiai Szemináriumban folyó előadások főleg az *erkölcsi nevelés* kérdéseivel foglalkoznak s október 12-én, kedden kezdődtek s lapunk zártáig (október 31-ig) a következő előadások tartottak:

A személyiség fejlődése és a családi nevelés. Előadó: dr. *Imre Sándor*, a szegedi egyetem tanára.

Párhuzam a test és lélek élete és fejlődése között. Előadó: dr. *Szondi Lipót* idegorvos.

A további előadások tárgy- és órarendje:

November 9-én: *A társadalmi erkölcsösség kialakulása a családban és az iskolában.* Előadó: *Rajniss Ferenc* tanár.

November 16-án 6—7-ig: *A gyermek erkölcsi és társadalmi élete és fejlődése.* Előadó: *Nagy László*, a fővárosi lélektani laboratórium vezetője.

Ugyanakkor 7—8-ig: *A gyermek érdeklődésének mozgató okai és irányai.* Előadó: *Domokos Lászlóné*, az Új Iskola igazgatója.

November 23-án este 6—7-ig és 7—8-ig az előbbi előadások és előadók.

November 30-án este 6—7-ig: *A gyermekkorokat jellemző jó tulajdonságok és hibák*, gyakorlati nevelői útmutatásokkal. Előadó: dr. *Frank Antal* tanár.

Ugyanakkor 7—8-ig: *A gyermek- és ifjúkor sexualitásának néhány fontosabb jelensége*, neveléstani vonatkozásokkal. Előadó: dr. *Fekete Sándor* egyetemi m. tanár, poliklinikai főorvos, nőorvos.

December 7-én 6—7-ig: *A cserkészlet, mint az ifjúság társadalma.* Előadó: dr. *Karácsony Sándor* főgimnáziumi tanár.

Ugyanakkor 7—8-ig dr. *Frank A.* előadásának folytatása.

December 21-én d. u. 6—7-ig dr. *Frank A.* előadásának folytatása; 7—8-ig: *A testalkotás és jellem.* Előadó: dr. *Tuszkai Ödön* főorvos.

II. A Szülők Szövetsége a Szülők Iskolájával kapcsolatosan ez idén is rendez *nyilvános szülői értekezleteket*, amelyek a nevelésnek a szülőket érdeklő gyakorlati kérdéseivel foglalkoznak. Ezeknek főtárgya szintén az *erkölcsi nevelés*. Lapunk zártáig csupán egy szülői értekeztet volt, október 22-én, pénteken, amelyen dr. *Párniczkyne Szederkényi Anna* író nő beszélt az *erkölcsi eszményre való nevelésről*. Ki vannak tűzve még a következő nyilvános szülői értekezletek:

November 12-én d. u. 6 órakor: *Mit tehet a szülő és az iskola a gyermekek erkölcsi élete érdekében?* Előadó: dr. *Gockler Lajos*, a Magyar Neveléstudományi Társulat elnöke.

November 26-án d. u. 6 órakor: *Mit tesz a társadalom a gyermekek és ifjak erkölcsi életéért hazánkban és a külföldön?* Előadó: *Rajniss Ferenc* tanár.

December 10-én d. u. 6 órakor: *Hogyan rendezzük be a gyermekek és ifjak iskolán kívüli életét erkölcsi fejlődésük érdekében?* Előadó: dr. *Nógrády László* író.

Megjegyzés. Az előadások a Szülők Iskolájában mindig *keddi* napokra, a nyilvános szülői értekezletek pedig *pénteki* napokra esnek. Az összes előadások a Pedagógiai Szeminárium (VIII. Mária Terézia-tér 8.) 144. számú, ú. n. nagy előadótermében tartatnak. Látogatások díja a Társaság tagjainak 12.500 K, nem tagoknak 25.000 K. Egy-egy órai előadás díja 5000 K. *A nyilvános szülői értekezleteknek belépési díja nincs.* A Szülők Iskolájának igazgatója *Répay Dániel* tanár, titkára *Juricskay Artur* könyvkötő.

III. Az V. ker. vágutcai Népházban (12. sz. a.) az idén a Szülők Iskolájának előadásait a Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság védnöksége alatt a *Népház közművelődési szakosztálya* rendezi, *Nagy Tivadar* né, a közművelődési osztály elnökének igazgatásával. Az előadásokat a Vág-utca 12. sz. alatt levő Népház nagy előadótermében, *minden vasárnap* d. u. 3 órakor tartják október 17-től december 16-ig. Az előadások a munkások viszonyainak megfelelőleg *háztartási jellegűek* s minden előadást vetített képekkel kísérik. Lapunk zártáig két előadást tartottak: Október 17-én az *Otthonról* adott elő *Baróthyne Stegmüller Mária*, ugyanő 23-án a *helyes táplálkozást* ismertette a főzőláda bemutatásával. Ki vannak tűzve még a következő előadások:

3. Helyes ruházkodás. 4. Hogyan várjuk a gyermeket? 5. Hogyan neveljük a gyermeket. 6. A szülők és a gyermekek viszonya (közös munka és közös szórakozás). 7. Családi, társadalmi és hatósági gondozás. 8. Sport, zene, művészet. A könyvek. 9. Hogyan töltsük el a vasárnapi napot? 10. A félélet színelőadás és tea fogja bezárni.

Tanügyi kongresszus. Csonka-Magyarország tanítószága országos és egyetemes kongresszusra készül. A terv a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetségéből indult ki. Sikerült már az oktatás ügyével foglalkozó összes egyesületeket e célból közös munkába állítani. Közös szervezőbizottságot létesítettek, amelynek elnöke dr. *Kornis Gyula* egyetemi tanár, a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke lett. A kongresszus címe lesz: *A III. egyetemes tanügyi kongresszus*. Az első 1848-ban tartották „*Első egye-*

temes és közös magyar tanítógyűlés“ címen, dr. *Tavassy Lajos* ág. ev. középiskolai tanító volt a mozgatója. A másodikat a millénium évében, 1896-ban tartották, *II. egyetemes tanügyi kongresszus* címen, amelyet *Nagy László* tanítóképzőintézeti „tanító“ indítványozott és szervezett meg. Eme nagy ősöknek utóda lesz az 1927 nyarán, júliusban tartandó *III. egyetemes tanügyi kongresszus*. Kívánjuk, hogy követője legyen az első két kongresszus merész újító szellemének is. Az előkészületek már annyira előrehaladtak, hogy megalakították az előkészítő bizottság szakosztályait s megállapították az ú. n. „összes ülések“ tárgyait. Ezek lesznek: 1. A tanügyi munkások fizetésügye, 2. A közös iskolaszervezet. 3. Az iskolai közigazgatás. Ez alkalommal *Nagy László* azt indítványozta, hogy vegyék fel az *iskola belső életének reformkérdéseit* a közös tárgyak közé, amelyeket úgy a külföldi, mint a belföldi reformmozgalmak már megérleltek a megvitatásra. A szervezőbizottság ezt az indítványt *elvetette*. Ez a visszautasítás annyival inkább feltűnő, mert az 1896-i tanügyi kongresszusnak külön tárgya volt „*Az iskola belső életének szervezete*“. Kíváncsú volna, hogy a tanügyi kongresszus tárgyalásának ne csak a miniszter tervei legyenek az irányadói, hanem a hazai iskolai élet reformszükségletei és a nemzetközi iskolaéleti reformmozgalmak is.

A Pszichológiai Szeminárium, mint Társaságunk általános lélektani osztálya, október 14-én ülést tartott, amelyen dr. *H. Révész Margit* elnök ismertette a Münchenben augusztus 2—5-ig tartott győgyepedagógiai kongresszus tudományos lélektani eredményeit. Magyar előadók voltak: dr. *Ranschburg Pál*, dr. *H. Révész Margit*, dr. *Schnell János*. H. Révész Margit felolvasását jövő számban közöljük.

Pszichoanalitikai előadások. A Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület a jövőben orvosok, orvostanhallgatók és pedagógusok számára bevezető és továbbképző kurzusokat fog szervezni, fél-évről-félévre változó programmal. A legközelebbi kurzusok október végén kezdődnek és december közepéig tartanak. Programjuk: Dr. *Hermann Imre*: *Pszichoanalitikai lélektan*, dr. *Bálint Mihály*: *Pszichoanalitikai ösztönmélet*, dr. *Róheim Géza*: *Bevezetés a néplélektanba*. Előadási időtartam kurzusonként 10—12 óra. Jelentkezni lehet az egyesület titkáránál, V. Mária Valéria-u. 10, II. 15. Ajánljuk az érdekesnek kínálkozó előadásokat t. olvasóink szíves figyelmébe.

Übersicht des letzten Heftes.

Jahrg. 18, Nr. 9—10.

Arbeitsausstellung begabter Jugendlicher in Budapest.

Die Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung und Praktische Psychologie veranstaltete im Jänner 1926 eine Ausstellung von den Arbeiten begabter Kinder und Jugendlicher. Der Zweck der Ausstellung war die Erforschung der Psychologie, Entwicklungsgeschichte und Schaffungsfähigkeit der Begabungen sowie das Erwecken der Aufmerksamkeit der Gesellschaft für die höchst-wichtigen Angelegenheiten der Begabungen. Es wurden die verschiedensten Schöpfungen der begabten Jugendlichen bis zum 18. Jahre gesammelt, u. z.: Zeichnungen, Gemälde, Statuen, Schnitzwerke, Kunstgewerbeartikel, technische und Frauenhandarbeiten, welche nach entwicklungsgeschichtlichen Gesichtspunkten ausgestellt worden sind. Ausser diesen wurden pädagogische und Volkskunstgruppen untergebracht, Musikwerke vorgeführt und Literatursarbeiten der Jugendlichen aufgebracht. Die musikalische Auswahl wurde mit zwei öffentlichen Konzerten beendet, wo nebst den Musiknummern die Verse der wegen ihrer dichterischen Fähigkeit ausgezeichneten Jünglinge durch die ihrer Deklamationen halber belobten Kinder und Jugendlichen vorgetragen wurden.

Die sich gemeldeten begabten Jugendlichen wie auch ihre beschickten Arbeiten wurden einer sorgfältigen Auslese unterworfen. Zu diesem Zwecke wurde eine aus Psychologen, Künstlern, Pädagogen, technischen Fachleuten und Ärzten bestehende Kommission zusammengestellt, deren Aufgabe es war, die Schaffungsfähigkeiten der einzeln oder durch Schulen angemeldeten Begabungen zu prüfen. Diese Kommissionen hatten das Recht, dreigradige Anerkennungen den Jugendlichen angedeihen zu lassen.

Die Gesellschaft für Kinderforschung und Praktische Psychologie veranstaltete in Verbindung mit der Ausstellung einen zweitägigen Kongress zwecks Diskussion der Angelegenheiten des Begabungsschutzes, des Unterrichts und der Berufswahl. In diesem Kongress liessen sich vornehme Politiker, Soziologen, Psychologen und Pädagogen betreffs des Begabungsschutzes und der Berufswahl ausführlich vernehmen. In diesem Kongress wurde unter der Leitung des gewesenen Ministerpräsidenten *Karl Huszár* ein Ausschuss behufs Unterstützung und ständiger reger Aufmerksamkeit des Schutzes der Begabungen gebildet. Die ausführliche Beschreibung der Ausstellung und des Kongresses werden wir in einem Sonderheft herausgeben.

Die Erziehung des Volkes und unsere pädagogische Literatur.

Vortrag, gehalten in der Versammlung der pädagogisch-psychologischen Fachabteilung, von *Franz Gönczy*, Schulinspektor im Ruhestand, geschäftsführender Vorsitzender des Museums im Komitat Somogy.

Wir Pädagogen sollten nicht nur die Umwelt kennen, wo das Kind Erziehung genießt, sondern auch die Art und Weise, wie das Kind in der Familie während der verschiedenen Zeitabschnitte des Kindersalters, von der Geburt angefangen bis zum 12—13 Jahre erzogen wird.

In den gebildeteren Schichten der Gesellschaft, aufwärts vom Gewerbetreibenden und Kaufmann, kennen wir die Kindererziehung, wenigstens im grossen und ganzen, zumal da dieselben uns genug nahe stehen und ihre Erziehungsmethode sowie die dazugehörenden Gebräuche originelle und unbekannte Momente nur kaum enthalten. Dieselben sind sozusagen international. Jedoch nicht vertraut sind wir mit den untersten, breitesten Schichten der Gesellschaft, mit den Urgestalten, Modalitäten und verbundenen Sitten der Landleute, welche aber teilweise als originell zu betrachten sind und auf Urtraditionen fussend weit zurück in die Vergangenheit gehen.

Was sollen wir also vom Erziehungskreis des ungarischen Volkes sammeln? Was soll vom erziehungsgeschichtlichen, praktischen und anderen Gesichtspunkten als sehr wichtig betrachtet werden? Die Antwort lautet: sämtliche Tatsachen sowie auch das geringste Moment, was auf die Geburt und Erziehung Bezug hat und damit auch irgendwie in Beziehung steht. Oft werfen auch die kleinlich und unbedeutend scheinenden Daten helles Licht auf die Klarlegung gewisser Fragen und diese vermögen uns die alten Eigenheiten und Eigenschaften darzutun.

Wir sollten den *Bildungsgrad* des Volkes andeuten. Bezüglich des *Kindersegers* müsste die Auffassung des Volkes über die *Unfruchtbarkeit* bekannt werden, wie auch über die *Einschränkung der Kindergeburten*. Man sollte wissen:

Was für Gebräuche übt das Volk, damit das Kind dem Wunsche entsprechend sei.

Was für Gebräuche waren einst bei der *Geburt* und wie stehts heute in dieser Sache?

Wie geschieht das *Baden* der Neugeborenen?

Man soll die Gebräuche betreffs der Taufe, Einweihung, des Taufschmauses und ansonstige bekannt machen.

Wie verrichtet die Mutter die *Säugung*?

Wie wurde der Säugling *gehalten und betreut*? Wie lernte man ihn *gehen und stehen*?

Wie wurde früher das kleine Kind *gepflegt*?

Wie war die *Kleidung* des Kindes vom Säuglingsalter bis zum 12. Jahre?

Was ist des Kindes erste *Zerstreuung*, wie wird es sprechen gelehrt? Welches sind seine *Schlaflieder*?

Ferner: Das Verhältnis der Eltern, Kinder und Geschwister zu einander. Die religiöse Erziehung. Das Gewöhnen der Kinder an Ordnung, Ehrlichkeit, Arbeit und alles Gute, wie auch die Belohnungen, die seelischen und körperlichen Züchtigungen; die psychische Nahrung; die Gesundheitspflege; das Verhindern der kindlichen Leiden und Krankheiten und deren natürliche und abergläubische Heilmethoden. Die Gebräuche um den Tod und das Begräbnis des Kindes. Die Beschreibung der kindlichen *Spiele*.

Die Anwendung der Suggestion und Hypnose in der Pädagogik.

Von DR. LILI G. HAJDU.

Die Verfasserin berichtet ausführlich über die Versuche und deren theoretische und praktische Ergebnisse, welche bei der pädagogischen Anwendung der Suggestion und Hypnose des Arztes bekannt sind. Zusammenfassend heisst es: 1. dass das Gebiet der Suggestionswirkung von den geerbten Neigungen und Fähigkeiten bestimmt wird, innerhalb dessen etwaige Veränderungen möglich sind doch darüber hinaus nicht gekommen werden kann; 2. dass die Erziehung und Suggestion lediglich solche Mittel sind, womit die anwesenden — wohl gemerkt anwesenden — Fähigkeiten entfaltet werden können. Es liegt ausserhalb unserer Kraft, dem Individuum neues oder überhaupt etwas hinzuzugeben.

Die Nummer enthält noch folgende Aufsätze:

1. **Die Bedeutung des Schutzes begabter Jugendlicher in der Ausgestaltung unseres Nationallebens.** Begrüßungsansprache von Vorsitzendem *Dr. Béla Kenéz* auf dem am 2. Februar getagten Kongress für Begabungsschutz und Berufswahl.

2. **Die Zukunft der ungarischen begabten Jugendlichen.** Von *Karl Huszár*, Ministerpräsident a. D.

3. **Die psychologischen Grundlagen des Handarbeitunterrichts.** Vortrag, gehalten in der Fachberatung für Frauen-Handarbeit, von Frau *Martha Nemes-Müller*, Leiterin der Familienschule, Budapest.

4. **Frauen-Handarbeit-Erfahrungen in der Ausstellung begabter Jugendlicher.** Vortrag, gehalten in der Fachberatung für Frauen-Handarbeit, von *Ladislav Nagy*, geschäftsführendem Vorsitzenden der Gesellschaft für Kinderforschung und praktische Psychologie.

5. **Die psychologische Beobachtung und die Führung von Personalbogen.** Von Prof. Dr. *Nikolaus Bittenbinder*, Budapest.

6. **Erziehung zur Menschenliebe.** Vortrag, gehalten in der öffentlichen Versammlung der Elternvereinigung, von Frau *Emma Radvány-Ruttkay*.

Mitteilungen über Kinderforschung.

Fachberatung in Reformangelegenheiten des Handarbeitsunterrichts. Unsere Gesellschaft, die die praktische Erziehung und Selbsttätigkeit im Schulunterricht für notwendig hält und dies Prinzip in der Handarbeitbeschäftigung für unausweichlich anwendbar erachtet, nahm das Gebiet derselben in ihren Wirkungskreis auf. Die Enquête hatte in jedem ihrer Vorträge ein Problem des Werkunterrichts behandelt, damit die Wege bezeichnet, wo die Ausgestaltung fortzuschreiten habe. Der Kongress, der am 24. April im grossen Vortragssaal des Pädagogischen Seminars abgehalten wurde, hatte einen imposanten Verlauf.

Oberstudiendirektorin Frau *Helena Sebestyén-Stetina* leitete die Verhandlungen. Sie erörterte als Referentin die soziologische und pädagogische Wichtigkeit der weiblichen Handarbeit.

Ladislaus Nagy bringt zur Sprache seine Erfahrungen der II. Ausstellung begabter Jugendlicher. Er hält es für sehr unrichtig, dass im Arbeitsunterricht, auf der ganzen Linie, sowohl in sämtlichen, wie auch in den Fachschulen die starre Schablone, die Gebundenheit und die blosser Nachahmung herrschen.

Frau *Aurel Nemes* widmete ihren Vortrag der Psychologie des Handarbeitsunterrichts.

Frau *Helene Czitronyi-Bikfalvy* spricht den Zusammenhang des Handarbeitsunterrichts mit den übrigen Lehrgegenständen.

Maria Undi verlangt, dass die Grundlage der Handbeschäftigung der ungarischen Mädchen die Volkskunst sei.

Irene Zadubanszky weist auf die praktischen Gesichtspunkte hin, demgemäss die Zöglinge mit entsprechenden Materialien und Geräten im Handarbeitsunterricht versorgt werden sollten.

Alice Dierner sprach über die Ausbildung der Handarbeitslehrerinnen und drängt auf die Einrichtung solcher Institute.

Frau Dr. *Anna Abraham-Ruzsinszky* steht für die Fortbildung der Handarbeitslehrerinnen ein.

Ferner äusserten noch ihre Meinung über den gewichtigen Gegenstand: Oberstudiendirektor Dr. *Friedrich Ozorai*, Schulinspektor *Emmerich Mosdossy* und Leiter der Hilfsschule *Matthias Eltes*.

Gruppe für Begabungsschutz, psychologische Berufskunde und Pädagogik in der Ausstellung für internationalen Menschenschutz.

Die Gesellschaft für Kinderhygiene veranstaltete in den Sommermonaten Juni, Juli und August in Budapest eine internationale Ausstellung für Menschenschutz. Die Ausstellung, welche den allseitigen Schutz des Menschen, sowie dessen Hygiene und Pathologie umfasste, hatte auch kinderpsychologische und pädagogische Abteilungen, gemeinschaftlich ausgestellt durch die Gesellschaft für Kinderforschung und praktische Psychologie mitsamt dem hauptstädtischen Pädagogischen Seminar.

Die Wände der Ausstellung waren mit 240 Zeichnungen und Gemälden von begabten Jugendlichen bedeckt. Die waren

größtenteils ausgemusterte Stücke der Winterausstellung, ergänzt mit einigen neueren Zeichnungen und Gemälden und Arbeiten der neuen jungen Begabungen.

Auf den äußern Wänden des Ausstellungsgebäudes wurde der exakte wissenschaftliche Teil untergebracht, dessen Hauptzweck war, die allgemeinen Erscheinungen des Entwicklungsganges, der Gesetze des Seelenlebens und der Arbeitsorganisation des Menschen teilweise vorzuführen. Die namhaftesten Objekte waren: die die Entwicklung des menschlichen Körpers bis zum 75. Jahre, die Entwicklung der kindlichen Intelligenz, des Gedächtnisses und der Sittlichkeit bis zum 8—19jährigen Alter, die Entwicklung der Aufmerksamkeit bis zum 10—18. Jahre, die graphische Darstellung individueller seelischer Profile von 8 Kinder, die seelische Entwicklung des Kindes im Alter von 3—6 Jahren, ein darstellendes Diagramm der Entfaltung der menschlichen Ausdrucksbewegungen, eine Illustrationszeichensammlung der kindlichen Zeichenfähigkeit mit entsprechenden Graphikons, Kurven von Schulleistungen im Pubertätsalter, Beschäftigungsveränderungen der Arbeiten in Deutschland und Ungarn, Beschäftigung und Arbeitsfähigkeit, Mittelschul-Rangordnungsveränderungen. Ortsveränderungen der Arbeiter. Fähigkeitsprüfungen und das praktische Leben.

Schutz-Ausschuß der Ungarischen Begabungen. Die Sache des ungarischen Begabungsschutzes tat einen kräftigen Schritt vorwärts, als der am 2. und 3. abgehaltene Landeskongreß für Begabungsschutz auf Vorschlag des ehemaligen Ministerpräsidenten Karl *Huszár* beschloß, mit dem künftigen Arbeiten des Begabungsschutzes einen Landesausschuß zu betrauen. Diese Organisation ist der *Schutzausschuß* der Ungarischen Begabungen. Dieser Ausschuß hielt seit dem Kongreß zwei Sitzungen, wo er teils für die Vollstreckung der Kongreßbestimmungen, teils zum Ausbau der Organisation die nötigen Schritte machte.

A kiadásért felelős: NAGY LASZLÓ igazgató.

Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Múzeum-körút 6. — Főigazgató: Dr. Czákó Elemér.

A pedagógia legújabb eredményeit plántálják át az életbe a **KIR. M. EGYETEMI NYOMDA** iskolakönyvei.

A 350 éves multra visszapillantó Kir. Magyar Egyetemi Nyomda az elmúlt napokban bocsátotta közzé mintegy 50 kötetből álló új tankönyvsorozatát. Ez a sorozat felöleli a magyar oktatásügy minden ágazatán és minden fokán használatos legkülönbözőbb szakú iskolai könyveket. Kiváló magyar tudósok és pedagógusok tollából szép képekkel díszített tetszetős és olcsó könyveket nyújt ez az első hatalmas sorozat, amely a nyár folyamán sok százezer kötetben fog szerte az országban a magyar tudás és pedagógiai munka eredményeként elterjedni.

A Kir. Magyar Egyetemi Nyomda e fontos sorozata az egész nemzet és társadalom érdeklődését megérdemli.

A gyermektanulmánnyal

foglalkozó szakkörök szíves figyelmét ezúton is felhívjuk e fontos kezdeményezésre.

KIR. MAGY. EGYETEMI NYOMDA
BUDAPEST VIII, MÚZEUM-KÖRÚT 6. GÓLYAVAR.

Aktuális!

Nagy László:

Aktuális!

Didaktika gyermekfejlődéstani alapon

című műve II. része.

E kiváló munka a nyolcosztályú népiskola problematikus felső tagozatának, az V–VIII. osztály tárgyait gyermekfejlődéstani alapon gyümölcsözően dolgozza föl. Aki a kérdéssel foglalkozik, nem nélkülözheti e kitűnő alapvető munkát.

Ara: 21.000 K.

MOST JELENT MEG

Ballai Károly:

Tíz év a magyar gyermektanulmányi irodalomból 1907–1916.

Nem bibliográfia ez a munka, hanem az eredeti magyar gyermektanulmányi kutatások eredményeinek kitűnő összefoglalása.

Új tagjaink, akiknek nines meg A GYERMEK régi évfolyamai, legalaposabb tájékozódást meríthetik Ballai e legújabb munkájából a Társaság tudományos munkásságáról.

Ara: 21.000 K.

Mindkét mű kapható a Társaság kiadóhivatalában:
BUDAPEST VIII. KER., MÁRIA TERÉZIA-TÉR 8. SZÁM.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság kiadásában megjelent művek jegyzéke.

- A gyermeknevelés kis kátéja. Irta 16 szakíró . . . . Alapár füzve 2 kor.
- Ballai Károly** : A gyermektanulmányozás módszerei, különös tekintettel a kisdedkorra. A lényegesen bővített második kiadása (Elfogyott.)
A Gyermektanulmányi Múzeum gyűjteményeinek leírása. Magyarul és franciául képekkel . . . . . Alapár füzve 1 K
Tíz év a magyar gyermektanulmányi irodalomból. Alapár füzve 3 K
- Ballai Károly (és Répay Dániel)**: Az első magyar gyermektanulmányi kongresszus naplója és a vele kapcsolatos kiállítás leírása.
Alapár füzve 2 K
- Binet Alfréd**: Az iskolásgyermek lélektana. Franciából fordította: Dienes Valéria dr. (Elfogyott.)
- Éltes Mátyás**: Rövid útmutató a Binet-Simon-féle intelligencia-vizsgálatokhoz . . . . . Alapár füzve 1 K
- Grósz Gyula** : Gyermekegészségtan . . . . . Alapár füzve 5 K
- Herodek Károly**: A siketnéma és vak gyermekek erkölcsi világa (Elfogyott.)
- Lovách József**: A vakok érzékszervei . . . . . Alapár füzve 1 K
- Nagy László** : A gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődése. (A háború és a gyermek lelke) . . . . . Alapár füzve 3 K
Didaktika gyermekfejlődéstani alapon. II. rész Alapár füzve 3 K
A tehetséges gyermek . . . . . Alapár 1— K
A pályaválasztás. . . . . Alapár 1— K
- Nagy László (és Ranschburg Pál dr.)**: Kísérleti nyomtatványok. Első sorozat. (Elfogyott.)
- Nemes Lipót**: A kültelki gyermekek élete és jövője. (Elfogyott.)
Pedagógiai és gyermektanulmányi szempontok a gyermekvédelem magyar rendszerében . . . . . Alapár füzve 2 K
A gyermekmentés útjai. (A II. országos gyermektanulmányi tanácskozás előadásai) . . . . . Alapár füzve 3 K
- Nógrády László dr.**: A gyermek és a játék . . . . . Alapár füzve 5 K
A mese . . . . . Alapár füzve 5 K
Az egyke gyermek . . . . . Alapár füzve 1 K
- Ranschburg Pál dr.**: Pszichológiai tanulmányok.
Két kötet . . . . . Alapár füzve 12 K
- Répay Dániel (és Ballai Károly)**: Az első magyar gyermektanulmányi kongresszus, naplója és a vele kapcsolatos kiállítás leírása.
Alapár füzve 2 K
- Ságody Otmár**: Zongoradarabok kezdőknek . . . . . Alapár füzve 2 K
- Szlányi Lajosné**: A nevelés lélektana . . . . . Alapár füzve 1 K
- Az egészségvesztés kórtörténeti művei alapára 8 K.**
- A könyv árát megkapjuk, ha a **Corviná**-ban hetenként közölt szorzószámmal az alapárát megszorozzuk. A szorzószám jelenleg 7000.
- Ebből az árból tagjaink és előfizetőink 20%-os engedményben részesülnek.**

Valamennyi megrendelhető a Társaság könyvkiadóhivatalában, Budapest, VIII., Mária Terézia-tér 8. sz. alatt.

Könyvrendeléskor kérjük azok árát és annak 10%-át postaköltségre előre megküldeni.